

Drobná, Dominika

Šintava a Sered': premeny stredovekého hradu na renesančnú pevnosť a klasicistický kaštieľ : doklady vo svetle poznatkov z oblasti archeológie, dejín architektúry a pamiatkovej starostlivosti

Studia archaeologica Brunensia. 2024, vol. 29, iss. 1, pp. 109-151

ISSN 1805–918X (print); ISSN 2336–4505 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SAB2024-1-4>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80455>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 17. 09. 2024

Version: 20240823

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Šintava a Sered': premeny stredovekého hradu na renesančnú pevnosť a klasicistický kaštieľ – doklady vo svetle poznatkov z oblasti archeológie, dejín architektúry a pamiatkovej starostlivosti

Šintava and Sered': Transformation of a medieval castle into a Renaissance fortress and a Classicist manor house – Evidence in the light of knowledge in the field of archaeology, history of architecture and monument care

Dominika Drobná

Abstrakt

Článok sa zaoberá kaštieľom v Seredi a jeho genézou z pôvodného šintavského stredovekého vodného hradu, z ktorého sa v období tureckých výbojov v Európe stala renesančná pevnosť, a následne bol prestavaný najskôr na neskorobarokový, a vo finálnej podobe na klasicistický kaštieľ. Článok rozoberá a sumarizuje na jednej strane už známe poznatky nadobudnuté realizovaným archeologickým a pamiatkovým výskumom najmä v 80. a 90. rokoch 20. storočia, a na strane druhej prináša aj nové poznatky z nedávnych výskumov. V texte akcentujem tiež prácu občianskeho združenia Vodný hrad, ktoré v priebehu posledných rokov manažovalo niekoľko čiastkových rekonštrukcií, vrátane niekoľkých výskumov, ktoré predpísal Krajský pamiatkový úrad v Trnave. Vyzdvihla by som najmä georadarový prieskum v roku 2009, reštaurátorský výskum v roku 2015 a najnovšie aj rozsiahly architektonicko-historický výskum, vrátane archeologického, ktoré boli realizované medzi rokmi 2021–2022. Aj vzhľadom na veľké množstvo objektov tohto architektonického typu na Slovensku, je kaštieľ aj napriek snahe OZ Vodný Hrad stále v žalostnom stave, podobne ako ďalšie kaštiele, ktoré sa štát snaží predať. Článok tak prináša komplexné poznatky v oblasti archeológie, dejín architektúry a pamiatkovej starostlivosti o objekte kaštieľa v Seredi.

Klíčovú slová

architektúra, vodný hrad, renesančná pevnosť, klasicistický kaštieľ, Sered', Šintava, stavebno-historický výskum, archeologický výskum, pamiatková starostlivosť, rekonštrukcia

Abstract

The article deals with the manor house in Sered' and its genesis from the original medieval water castle in Šintava, which turned into a Renaissance fortress during the Ottoman conquests in Europe and was subsequently rebuilt first into a Late Baroque mansion and in its final form into

a Classicist manor house. The article discusses and summarises on the one hand the previous knowledge acquired thanks to the archaeological and heritage research carried out mainly in the 1980s and 1990s. On the other hand, it also presents new findings from recent years. In the text, I also emphasise the work of the civic association Vodný hrad (Water castle), which has managed several partial reconstructions over the past few years, including several excavations prescribed by the Regional Monuments Office in Trnava. In particular, I would like to highlight the GPR survey in 2009, the restoration research in 2015 and, most recently, the extensive architectural and historical research, including archaeological excavations, which were carried out between 2021 and 2022. Despite the efforts of the Vodný hrad Association, the manor house is still in a deplorable condition, as are other manor houses that the state is trying to sell in view of the large number of buildings of this architectural type in Slovakia. The article thus provides comprehensive knowledge in the field of archaeology, history of architecture, and monument care regarding the manor house in Sered'.

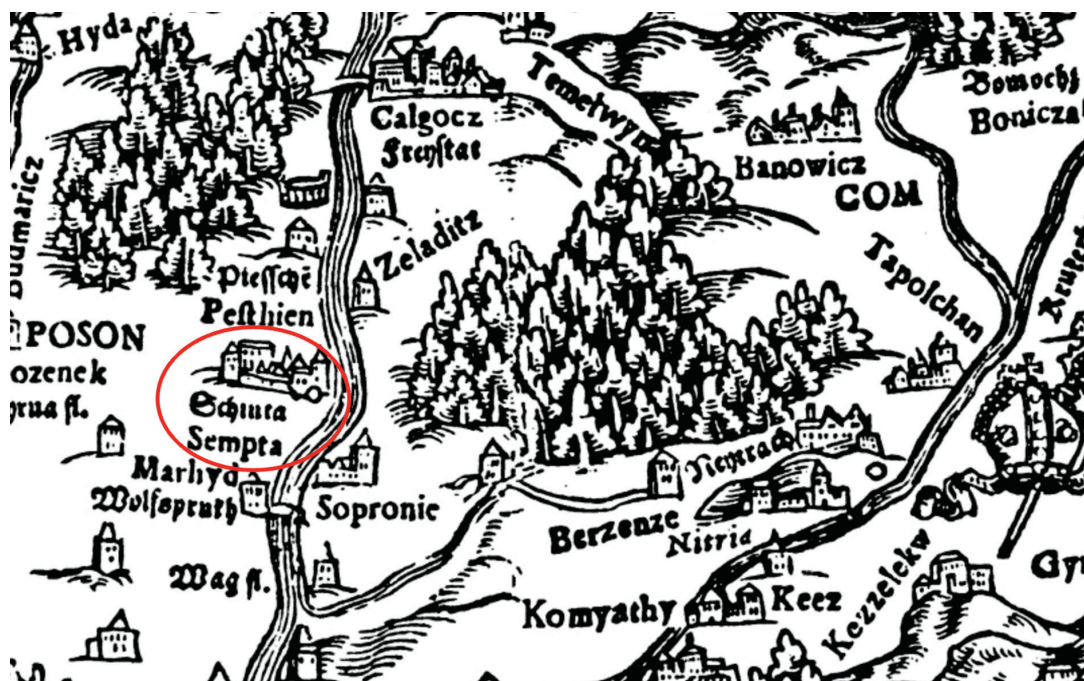
Key words

architecture, water castle, Renaissance fortress, Classicist manor house, Sered', Šintava, building-historical research, archaeological research, monument care, reconstruction

1. Úvod

Slovensko je krajinou, ktorá na svojom území disponuje veľkým množstvom hradov, ich zrúcanín a ďalších fortifikačných stavieb. Podľa literatúry bolo na území dnešného Slovenska postavených približne 60 hradov ešte pred obdobím vpádu Tatárov, ku ktorým sa pridalo počas druhej polovice 13. storočia ďalších 120 nových, a počas 14. storočia ešte približne 50, zatiaľ čo v 15. storočí sa tento trend utlmil. V súčasnosti pozostáva zoznam z 272 hradov, ktorý sa v 16. storočí rozšíril ešte o 11 pevností (Lacika 2016, 182). Významným prvkom hradných sídiel na území dnešného Slovenska bolo zachovanie kontinuity medzi hradiskami z 9. a 10. storočia a neskoršími stredovekými hradmi (Duchoňová – Fundárková 2016, 7). Hrady a hradiská plnili funkciu správnych centier kráľovskej moci, no boli tiež centrami obchodu, hospodárstva či obrany. Vďaka rozvoju delostrelectva v 15. a 16. storočí boli hrady modernizované, dostavovali sa ďalšie opevnenia, či rondelové a bastionové prvky (Duchoňová – Fundárková 2016, 7). Veľké

množstvo hradov bolo v priebehu 17. storočia zničené z dôvodu stavovských povstaní a vojny s Turkami (Izakovičová – Petrovič – Rybanský 2016, 163). Objekty fortifikačnej architektúry, vrátane hradov, však po tomto náročnom období v závere 17. a v priebehu 18. storočia postupne začali strácať svoj obranný význam, a tieto často zostávali bez ďalšieho využitia a začali sa ich rozsiahle prestavby na obytné paláce, kúrie či kaštiele (Pisoň 1973, 5; Duchoňová – Fundárková 2016, 7). Najmä ľudia z vyšších spoločenských vrstiev uprednostňovali pre trvalý pobyt pohodlnejšie, menšie obydlia, ako boli práve kúrie a kaštiele (Pisoň 1973, 5). Veľa kaštieľov na prelome 18. a 19. storočia vzniklo na mieste malých, ešte gotických hrádok, ktoré boli centrami poľnohospodárskych usadlostí. V článku sa zaoberám kaštieľom v Seredi, ktorý dnes stojí na mieste vodného hradu Šintava. Tento objekt prešiel v priebehu storočí významnou funkčnou premenou, keď sa z pôvodného stredovekého hradu približne v polovici 16. storočia, vďaka Thurzovcom, stala protiturecká pevnosť. Nasledne, približne od polovice 18. storočia do

Obr. 1. Najstaršie známe vyobrazenie hradu Šintava. Obce Sered' a Šintava zaznačené ako Sempta a Schintia. Detail Laziovej mapy Uhorska, 1556. (Podľa <http://www.vodnyhrad.sk/data/mapy/01.jpg>)

Fig. 1. The oldest known depiction of Šintava Castle. The municipalities of Sered' and Šintava are marked as Sempta and Schintia. Detail of the Map of the Hungarian Kingdom by Wolfgang Lazius, 1556. (According to <http://www.vodnyhrad.sk/data/mapy/01.jpg>)

polovice 19. storočia, bola pevnosť postupne mnohými prestavbami transformovaná do podoby neskorobarokového panského kaštieľa až do finálnej podoby klasicistického kaštieľa, ktorý si svoju podobu zachoval vo viac menej nezmenenej forme až dodnes.

Ako sa však z pôvodného vodného hradu, ktorého vznik v 12. storočí potvrdili archeologické výskumy, stal klasicistický kaštieľ? Samozrejme, jeho vývoj bol komplikovaný a determinovaný ako historickými a politickými udalosťami, tak aj prírodnými podmienkami. V roku 1683 sa po porážke Turkov začal intenzívny stavebný rozvoj. Cieľom bolo premeniť stredoveké obranné objekty na barokové reprezentačné paláce. Vo viacerých prípadoch sa stretávame s rozľahlými kaštieľmi, ktorých súčasťou boli priestrané

parky (Križanová – Puškárová 1990, 17). V prípade seredského kaštieľa zohrali významnú úlohu Esterházyovci, ktorí v 17. storočí kaštieľ vlastnili a dali ho prestavať na svoje reprezentatívne sídlo. Významnú úlohu zohrávala príroda, ktorá sa stala pre barokového architekta jedným zo základných stavebných prvkov, ktorým modeluje a pretvára krajinu a zvyšuje tak pôsobenie vlastnej stavby (Križanová – Puškárová 1990, 17). S podobným riešením objektov sa stretávame aj v období klasicizmu, pre ktorý je charakteristický návrat k antike, reprezentovanej na fasádach vo forme predsunutých portikov či rizalitov, zavŕšených tympanónmi.

Vzhľadom na polohu dnešného Slovenska, ktoré bolo súčasťou Uhorska, kde v stredoveku a ranom novoveku prebiehalo množstvo

konfliktov, dodnes nachádzame množstvo hradov, zrúcanín, zámkov, pevností, strážnych veží a kaštieľov. V druhej polovici 20. storočia sa takéto pamiatky stali majetkom štátu a výraznejšie sa prejavila snaha o zachovanie a konzervovanie týchto pamiatok, ako aj rozmach v oblasti výskumov týchto objektov, najmä archeologických, historických, architektonických, stavebno-historických či umelecko-historických. Kaštiele, no aj ďalšie architektonické pamiatky, sa stali súčasťou každodenného života, sú súčasťou kultúrneho dedičstva a aj vďaka nim máme možnosť poznávať minulosť. Podávajú svedectvo o živote, kultúre, využívaných materiáloch, či technickej vyspelosti našich predkov (*Križanová – Puškárová 1990, 18–19*).

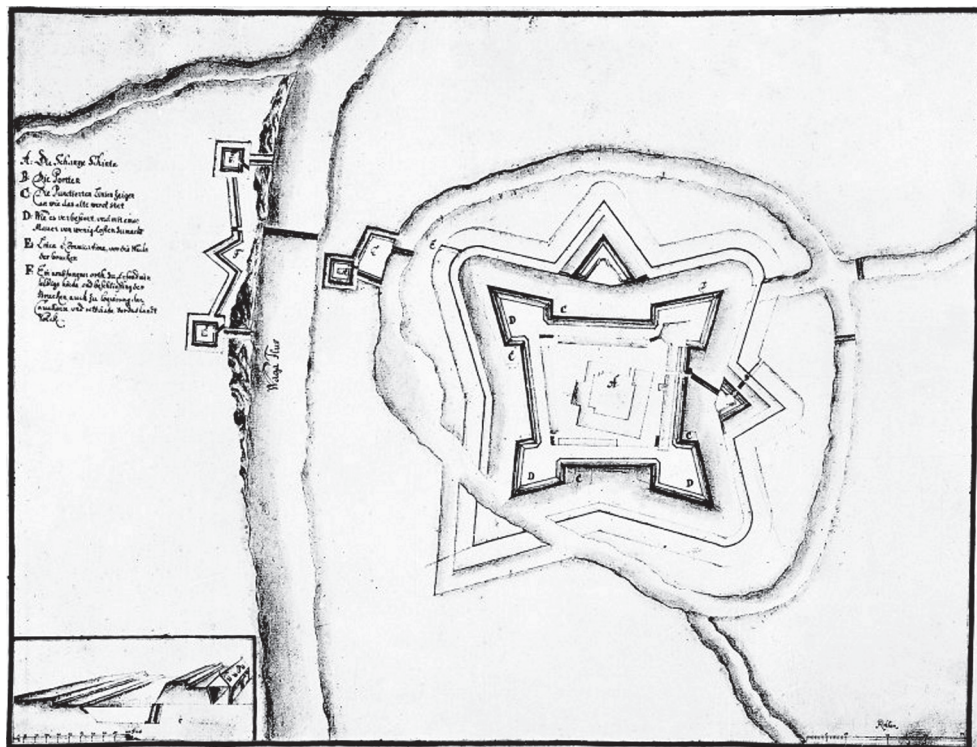
2. Ciele článku, metodologický prístup a dejiny bádania areálu kaštieľa v Seredi

Primárnym cieľom článku sa stalo komplexne predstaviť a zdefinovať stavebné dejiny kaštieľa a jeho areálu z hľadiska dejín architektúry a archeológie, ako aj nálezov hmotnej kultúry pri výskumoch realizovaných v či už v 80. a 90. rokoch 20. storočia, no taktiež aj z hľadiska najnovších poznatkov nadobudnutých najmä vďaka iniciatívne OZ Vodný hrad. Jednou z otázok je aj význam danej historickej lokality z čias, keď bol objekt hradom a pevnosťou. Najmä s ohľadom na skutočnosť, že hrad bol súčasťou tzv. siete pohraničných hradov Beckov – Bana – Hlohovec – Šintava, ktoré tvorili vnútornú hranicu Uhorského kráľovstva.

Kaštieľ predstavuje na území Slovenska jedinečnú architektonickú formu s rozsiahlymi dejinami, siahajúcimi vo svojom počiatku do prelomu 11.–12. storočia, s expanzívnu stavebnou činnosťou, kedy sa pôvodný hrad prestaval. V 16. storočí sa transformoval na dispozične štvorkrídlovú renesančnú pevnosť, slúžiacu na

ochranu pred Turkami. Už v polovici 18. storočia bolo opevnenie schátrané a následne bolo postupne rozobrané, zároveň sa pevnosť okolo roku 1748 Esterházyovci snažili postupne premeniť na barokový kaštieľ. Dodnes sa z pôvodnej pevnosti dochovali len dve krídla – južné a západné, ako aj juhozápadný bastión. V roku 1823 sa zrútila posledná časť veže, a objekt bol prestavaný na klasicistický kaštieľ v 20.–30. rokoch 19. storočia. S podobnou architektonickou premenou sa na území dnešného Slovenska stretávame aj v niekoľkých ďalších prípadoch, ako napr. Holíč, Štítnik, Hlohovec, či Červený Kameň a ďalšie. Aj u týchto stavieb sa pôvodne jednalo o stredoveký hrad, ktorý bol neskôr prestavaný na kaštieľ. Tieto príklady budú v článku slúžiť ako komparatívny materiál pri snahe vysledovať špecifiká realizácie prestavby v Seredi. Cieľom článku je taktiež reflexia stavu pamiatkovej starostlivosti na Slovensku, k čomu kaštieľ v Seredi slúži ako exemplárny príklad. V neposlednom rade sa v článku zameriavam taktiež na poznatky z najnovších výskumov, ktoré na objekte boli realizované v rozpätí rokov 2009 až 2022.

Skôr, než sa pustím do analyzovania objektu, zhrniem stav poznania objektu na základe dostupnej odbornej literatúry. Vo veľkej miere je kaštieľ v literatúre spracovaný minimálne a väčšia pozornosť je sústredená na staršie dejiny hradu a pevnosti. Vyzdvihnúť však musím publikáciu, ktorú v roku 2006 vydalo OZ Vodný hrad – *Šintavský hrad vykopaný – zakopaný (Petrovič – Matis 2006)*. Táto práca disponuje dosiaľ najdetailnejšími poznatkami o objekte. Jej autori sa postupne zamerali na archeologický výskum hradu z rokov 1984–1992, stratigrafické pomery archeologickej lokality, ako aj nálezy v objekte a jeho okolí. Súčasťou sú tiež dejiny hradu Šintava a kaštieľa v Seredi od 14. storočia až do roku 1918. Dôležité poznatky nachádzam tiež v publikácii archeológa Štefana Janšáka, ktorý sa v kapitole *Šintava – Veľkomoravský hrad*

Obr. 2. Plán hviezdicovitej renesančnej pevnosti z roku 1667. (Podľa <http://www.vodnyhrad.sk/data/mapy/05.jpg>)

Fig. 2. Plan of the star-shaped Renaissance fortress from 1667. (According to <http://www.vodnyhrad.sk/data/mapy/05.jpg>)

na Váhu zameral na históriu hradu Šintava, prírodné podmienky v oblasti jeho vzniku, ako aj historický kontext (Janšák 1986, 102–111). Ďalšie informácie čerpám zo súborných publikácií zameraných na hrady, zámky a kaštiele na Slovensku, ktoré sú spracované formou katalógových hesiel (Pisoň 1973, 281–282; Križanová – Puškárová 1990, Duchoňová – Fundárková 2016). Veľmi užitočnou je taktiež monografia *Sered': dejiny mesta*, v ktorej sa nachádzajú poznatky o vývoji mesta, a jej autori sa zamerali taktiež na kaštiele (Vrabcová – Petrovič 2002).

V článku kladiem dôraz aj na výsledky uvedené v nálezových správach z výskumov. Konkrétne sa jedná o archeologický výskum realizovaný na nádvorí seredského kaštieľa v rokoch 1984–

1992, ktoré realizovalo Okresné vlastivedné múzeum v Galante pod vedením Jozefa Ižófa (Ižóf 1984–1992). Veľmi dôležitým je tiež pamiatkový výskum z rokov 1982–1983, ktorý realizovali Peter Kresánek a Jana Lindtnerová (Kresánek – Lindtnerová 1982–1983), a doplnok pamiatkového výskumu z roku 1987 (Ferus 1987). Po desaťročia úpadku kaštieľa prevzalo iniciatívu OZ Vodný hrad so snahou o jeho záchranu, ktoré v roku 2009 podnietilo georadarový výskum. Ten realizoval Miroslav Terray a jeho cieľom bolo potvrdiť existenciu a priebeh základov obranného múru a ravelínu (Terray 2009). V článku reflektujem aj reštaurátorský výskum a návrh na reštaurovanie z roku 2015, ktorý vypracoval František Šmigrovský (Šmigrovský

2015). Najnovšími poznatkami disponuje doplnkový architektonicko-historický výskum kaštieľa, konkrétne jeho severnej časti západného krídla z rokov 2021–2022, ktorý realizovala spoločnosť *ProMonument s.r.o.*, pod vedením Martina Bónu, v spolupráci s Dianou Duchoňovou, Mojmirom Chomom, Miroslavom Matejkom, Ivanom Horváthom a Rastislavom Petrovičom (*Bóna a kol. 2021–2022*).

3. Sered' verzus Šintava

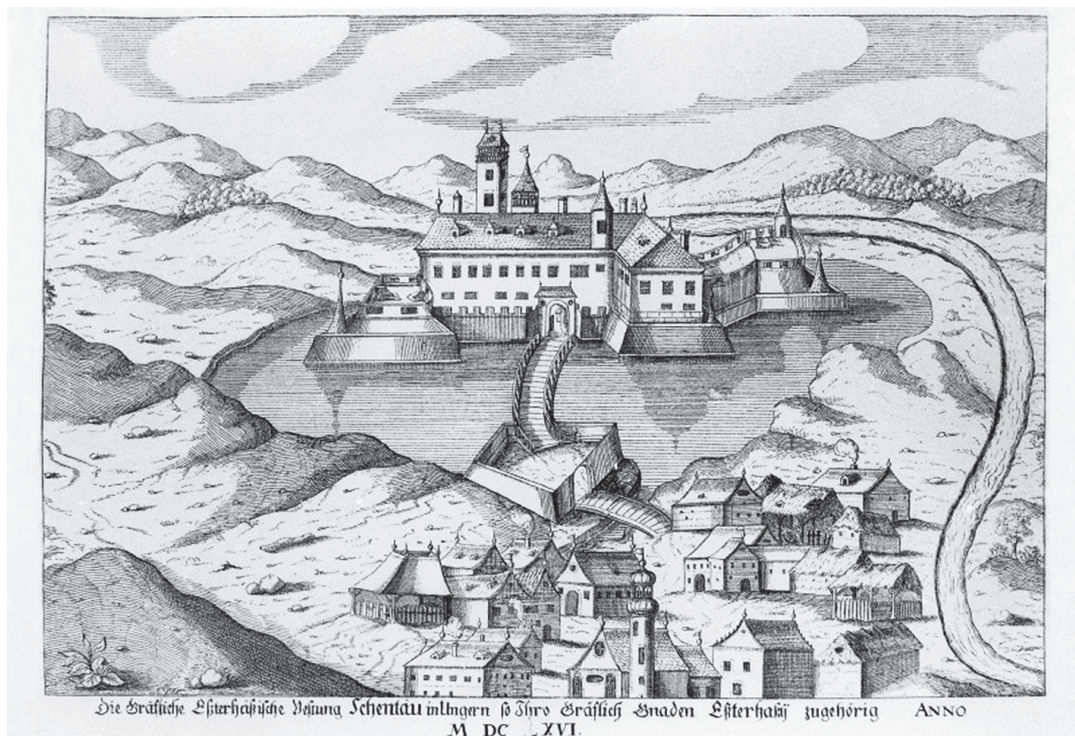
Ako som už v texte uviedla, v prípade seredského kaštieľa sa jedná o veľmi špecifickú a jedinečnú situáciu, a to hneď z niekoľkých dôvodov. Jednak sa stretávame s jedinečným spôsobom adaptácie a prestavby objektu hradu na pevnosť, ktorej dve krídla následne poslúžili ako základ architektonickej hmoty klasicistického kaštieľa. Na druhej strane sa však stretávame aj so špecifickým vzťahom dvoch pôvodne stredovekých miest – Serede a Šintavy. Ich vzťah je o to silnejší, že po zmene koryta Váhu sa pôvodne šintavský pozemok s analyzovaným objektom dostal na druhú stranu a stal sa súčasťou obce Sered'. Jednou z dôležitých výskumných otázok je preto aj vzájomný vzťah týchto dvoch miest, ich vzájomná závislosť, no taktiež aj otázka, ktoré z nich zohrávalo významnejšiu úlohu.

V súčasnosti platí, že Sered' disponuje približne trojnásobkom rozlohy Šintavy¹ a jedná sa o vplyvnejšie a významnejšie miesto. V stredoveku a ranom novoveku však bola situácia odlišná. Šintava je jednou z najstarších slovenských lokalít, ktorá bola zmienaná už v stredovekých kronikách a listinách. Nachádza sa na veľmi výhodnej a strategickej polohe, ktorou umožňovala prechod cez rieku Váh, čo malo značný vojenský a obchodný význam. O tom svedčí práve aj pôvodné veľkomoravské hradisko, ktoré chránilo prechod cez rieku a stalo sa základom stredovekého vodného hradu. Pri-

bližne už od 10. storočia Šintava predstavovala jeden z cieľov staro-maďarských útočníkov, čo značí, že Šintavský hrad (hradisko) sa na mieste nachádzal už v tomto období.² Aj napriek tomu, že v roku 1261 prestala Šintava byť sídlom hradného komitátu, mal hrad stále významné postavenie a rovnako tak aj celá obec (*Dejiny obce Šintava 2023*). Sídliská v Seredi a Šintave tvorili už v 15. storočí významnú dvojicu susediacich mestských zriadení na mieste významnej krajinej komunikácie, a to aj napriek tomu, že každé z nich patrilo pod odlišnú župu (*Rábik 2015, 57*).³

Významnú strategickú pozíciu podčiarkuje aj fakt, že v šintavskom brode sa križovali dve významné stredoveké cesty. Na jednej strane sa jednalo o Českú cestu, ktorá spájala Budín s Prahou, z čoho vzniklo aj jej pomenovanie. Druhá cesta prechádzajúca cez Šintavu mala veľký význam už v dobe veľkomoravskej, teda v 9. storočí, a jednalo sa o cestu spájajúcu Nitru s južnou Moravou, teda dve najdôležitejšie politické centrá Veľkej Moravy. Aj vďaka geografickej polohe sa toto miesto stalo najkratším a najjužnejším možným miestom na prechod rieky medzi Nitrou, Trnavou a Bratislavou (*Vrabcová – Petrovič 2002, 33*).

Šintava leží na ľavom brehu Váhu, na terase nad riekou, a stala sa podhradím i trhovou osadou hradu už od počiatku vzniku hradu. V prípade Šintavy sa však jedná najmä z dôvodu podložia a terénu o obec, situovanú ďalej od hradu. Obec vznikla na vyvýšenej rampe, a pri tejto konfigurácii hradu a podhradia tvorilo podhradie vlastne dominantu hradu (*Janšák 1986, 110*). Vzhľadom na prítomnosť hradiska v Šintave mala táto obec väčší vplyv ako susedná Sered', ktorej založenie datujeme neskôr, a môžeme o nej tiež povedať, že tvorila skôr akési podhradie, respektíve dolné mesto, ktoré bolo podriadené šintavskému panstvu. Sered' bola súčasťou šintavského hradného panstva, a preto nebol dôvod vzniku písomných prameňov o staršom

Obr. 3. Veduta mestečka Sered' s pohľadom na esterházyovský hrad Šintava na súdobej rytine z roku 1666 (Podľa <https://www.vodnyhrad.sk/data/mapy/04.jpg>)

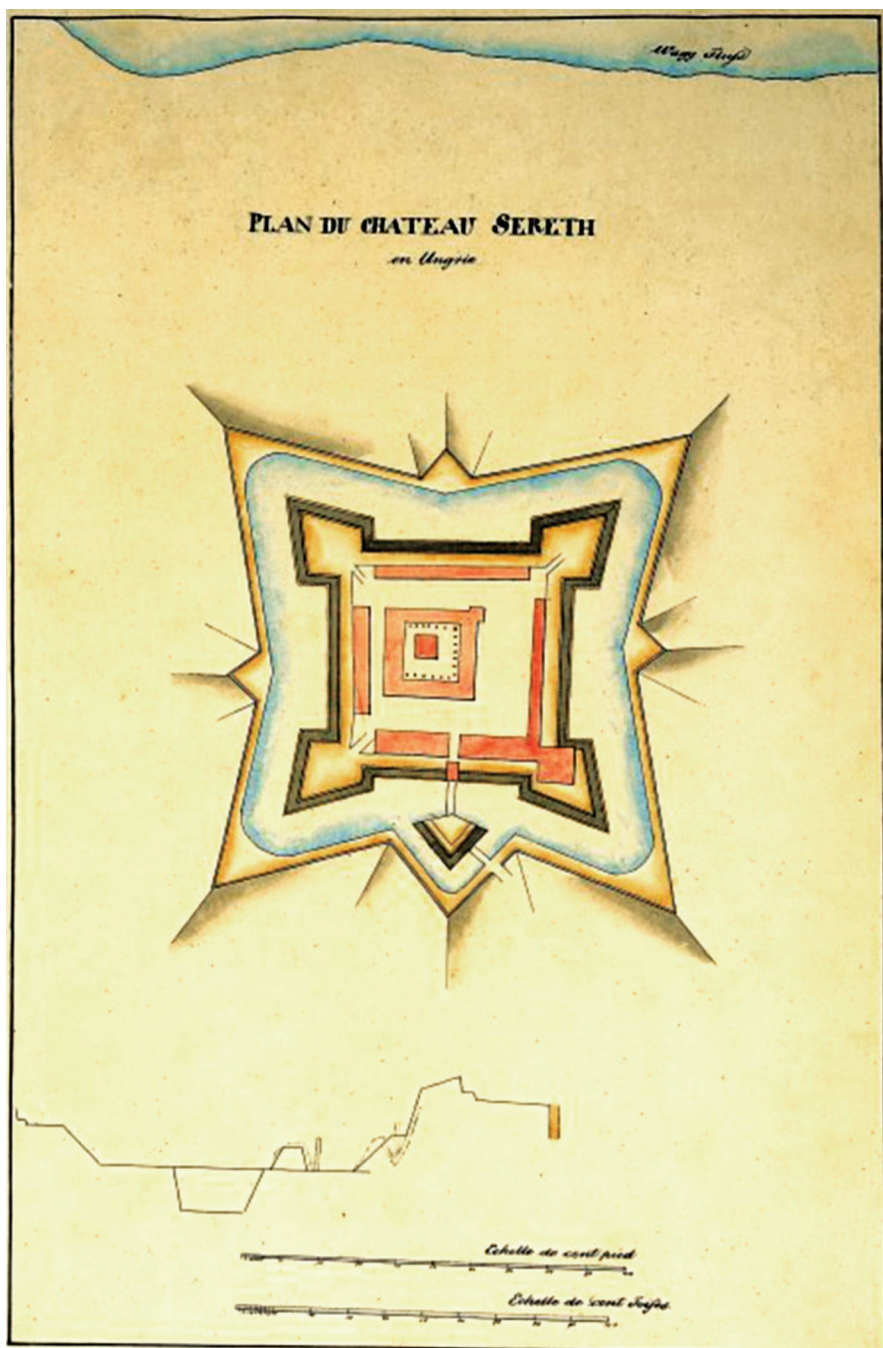
Fig. 3. Veduta of the town of Sered' with a view of Šintava Castle of the Esterházy family in a period engraving from 1666 (According to <https://www.vodnyhrad.sk/data/mapy/04.jpg>)

období Serede. Prvá písomná zmienka o obci *Zereth* (Sered') preto pochádza až z roku 1313. Sered' leží na pravom brehu Váhu, a spoločne so Šintavou na ľavom brehu tak v stredoveku tvorili seredsko-šintavský brod. Zatiaľ čo dnes je Váh už regulovaný, situácia v stredoveku bola diametrálne odlišná a rieka sa často rozlievala do rovinatej nivy, kde vznikalo množstvo riečnych ramien. Na mieste brodu sa začali stavať drevené mosty, ktoré spájali šintavské hradisko s menšími vážskymi ostrovmi v Seredi. Týmto prirodzenými riečnymi procesmi sa stalo tiež to, že pravdepodobne niekedy v prvej polovici 16. storočia⁴ Váh definitívne zmenil svoje koryto a pôvodný hrad, v tej dobe už pevnosť, odrezal od Šintavy, a objekt sa stal súčasťou katastra

obce Sered' (*Sered' – história mesta 2023*). Od tohto momentu začala dominantnú úlohu zastávať práve Sered', ktorá je v súčasnosti okresným mestom.

4. Hrad - pevnosť - kaštieľ

V období stredoveku bola v Uhorsku voľba hradného typu determinovaná najmä prírodnými podmienkami, vrátane siete vodných tokov. Zatiaľ čo na severe dnešného Slovenska bola krajina uzavretá hrebeňmi Karpát, na juhu krajina disponuje rozsiahlou sieťou riečnych tokov (*Pisoň 1973*, 406). Rozmiestnenie a architektúra hradov zodpovedá práve týmto určujúcim

Obr. 4. Plán opevnenia pevnosti v Seredi, prvá polovica 18. storočia. Zdroj: Vodný hrad 2023, <http://www.vodnyhrad.sk/data/mapy/07.jpg>

Fig. 4. Fortification plan of the Sered' fortress, first half of the 18th century. Source: Vodný hrad 2023, <http://www.vodnyhrad.sk/data/mapy/07.jpg>

faktorom, keď na našom území nachádzame aj niekoľko významných vodných hradov, ktoré zohrali zásadnú úlohu pri obrane krajiny. Keď však v súčasnosti navštívime miesto, kde sa pôvodne šintavský vodný hrad nachádzal, hľadali by sme ho už márne a dnes už môžeme prakticky hovoriť len o seredskom kaštieľi. Avšak, ak sa chcem zaoberať históriou jeho vzniku, je potreba sa najskôr zamerať na zmenený šintavský vodný hrad. Hrad Šintava patril už od raného stredoveku medzi najvýznamnejšie opevnenia na dnešnom západnom Slovensku. Jeho úlohou bola ochrana už uvedeného dôležitého brodu cez Váh. Šintavský hrad patril do uhorskej siete pohraničných hradov Beckov – Bana – Hlohovec – Šintava, a v období vzniku uhorského štátu sa tak stal dôležitou súčasťou vnútornej považskej línie opevnení, chrániacich hlavne pred útokmi zo západu.

4.1 Stavebno-historický vývoj

V súčasnosti je kaštieľ situovaný v parku vo východnej časti Serede, severozápadne od koryta rieky Váh. Kaštieľ je dnes dvojkrídlovou, dvojpodlažnou stavbou, s nárožným juhozápadným rizalitom, vklíneným medzi obe krídla.

Ako sa však z pôvodného hradu stal kaštieľ s nevšednou architektúrou? Genézu hradu do podoby kaštieľa vieme zjednodušene rozdeliť na štyri fázy: stredoveký vodný hrad – renesančná pevnosť – neskoro barokový kaštieľ – klasicistický kaštieľ. Vývoj objektu bol však omnoho komplikovanejší a tie najzásadnejšie udalosti v nasledujúcich riadkoch stručne predstavím.

1. Prvou stavebnou etapou bol pôvodný hrádok (obr. 5), ktorý na mieste šintavského brodu vznikol pravdepodobne na prelome 11.–12. storočia (*Vodný hrad 2023*). Najstaršou murovanou časťou hradu vtedy bola románska hranolová viacpodlažná veža – don-

jon – vytvorená z kvádrového muriva. Jej existenciu podporujú nálezy keramiky z 12. storočia. Veža bola polyfunkčná, mala obytný, obranný a taktiež aj skladovací význam. Vnútorný priestor veže na úrovni suterénu mal rozmery 5,5 × 5,5 metra (*Ištok 2006*, 24–25). Štvorhranný pôdorys veže odkazuje na starší typ donjonu – tzv. fransko-normandský, ktorý sa na naše územie dostal z Porýnia, inklinujúc k Podunajsku (*Lindtnerová – Kresánek – Huba – Pichová 1983*, 106).

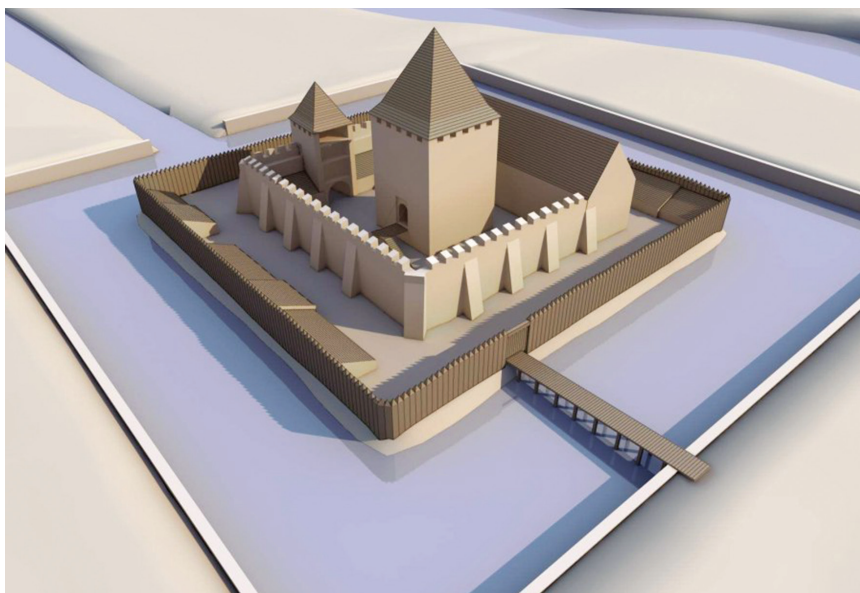
2. V druhej etape hovoríme o ranej fáze gotického hradu s vonkajším dreveným palisádovým opevnením z 13. storočia (obr. 6). Počas vlády Ondreja II. sa z šintavského hradu stala prvotriedna pevnosť (*Jansák 1986*, 110). Okolo veže bola v tomto období vybudovaná kamenná murovaná hradba na štvorcovom pôdoryse, s rozmermi približne 36 × 36 metrov. V tomto čase bola čiastočne zasypaná vnútorná vodná priekopa, z dôvodu straty funkcie. V násype sa podarilo nájsť fragmenty keramiky s vlnkou, pravdepodobne z 9.–11. storočia, čo podčiarkuje existenciu hrádka v tomto období (*Ištok 2006*, 25).

3. V priebehu od 14. storočia do začiatku 15. storočia hovoríme o vrcholne gotickej fáze hradu, ktorého základom bola aj naďalej mohutná hranolová veža uprostred dvoch obvodových línií hradiieb (obr. 7). Kráľovský hrad bol v priebehu rokov postupne v majetku niekoľkých rodov, ako boli Rozgonyiovci a Báthoryovci, ktorí hrad postupne rozširovali. Pristavali paláce a celok postupne rozširovali a opevnili. V roku 1420 bola z pôvodného vodného hradu už mohutná pevnosť (*Sedlák 1968*, 452). Podľa opisu z roku 1423 v tomto období objekt pozostával z vonkajšieho a vnútorného ohradového múru. Vnútorň hrad, resp. pevnosť bol postavený západo-východným smerom a disponoval

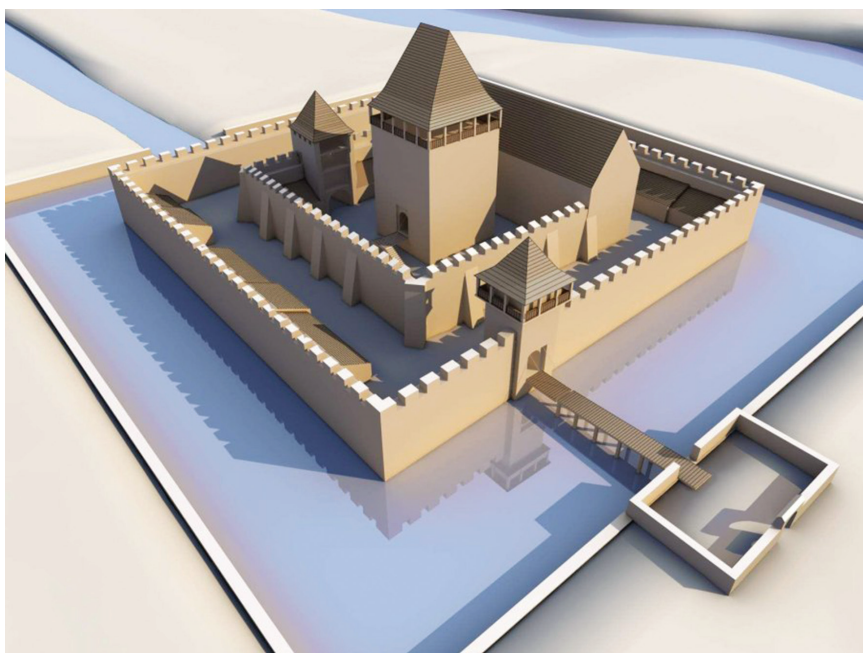
Obr. 5. Vizualizácia ideovej rekonštrukcie románskeho hrádku v Šintave na prelome 11.-12. storočia. (Podľa <http://www.vodnyhrad.sk/data/vizualizacie/2.jpg>)

Fig. 5. Visualization of an ideal reconstruction of the Romanesque castle in Šintava at the turn of the 11th and 12th centuries. (According to <http://www.vodnyhrad.sk/data/vizualizacie/2.jpg>)

Obr. 6. Vizualizácia ideovej rekonštrukcie ranogotickej fázy hradu s vonkajšou drevenou palisádovou ohradou z 13. storočia. (Podľa <http://www.vodnyhrad.sk/data/vizualizacie/3.jpg>)

Fig. 6. Visualization of an ideal reconstruction of the Early Gothic phase of the castle with an external wooden palisade fence from the 13th century. (According to <http://www.vodnyhrad.sk/data/vizualizacie/3.jpg>)

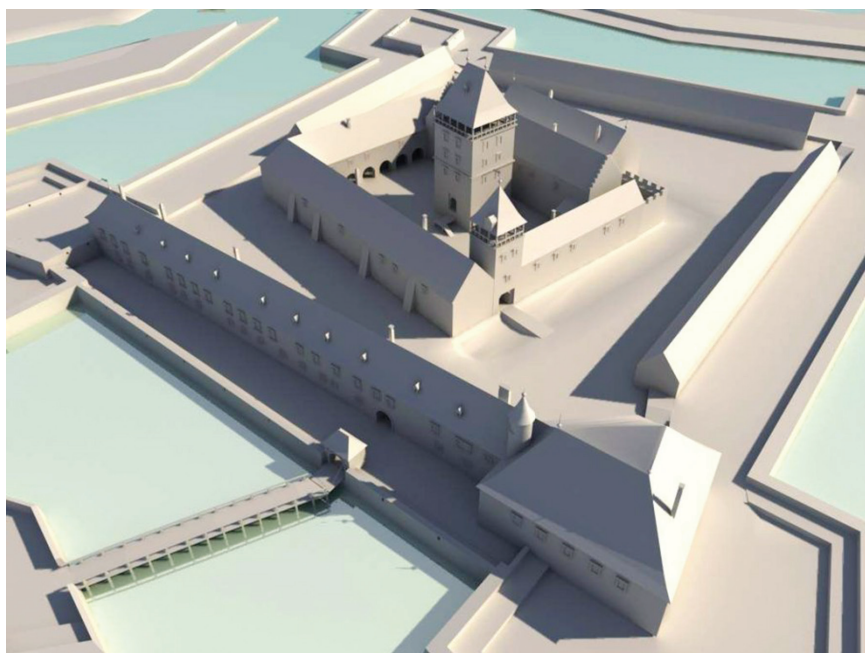
Obr. 7. Vizualizácia ideovej rekonštrukcie vrcholnej gotickej fázy hradu v 14.-15. storočí. (Podľa <http://www.vodnyhrad.sk/data/vizualizacie/4.jpg>)

Fig. 7. Visualization of an ideal reconstruction of the Late Gothic phase of the castle in the 14th–15th centuries. (According to <http://www.vodnyhrad.sk/data/vizualizacie/4.jpg>)

jednou východnou a jednou západnou bránou. Táto situácia zodpovedala funkcii obrany brodu cez rieku Váh. Súčasťou stavby bola jedna mohutná veža uprostred, a nad každou bránou bola jedna menšia veža. Súčasťou hradu bola kaplnka Sv. Margaréty a taktiež aj studňa (Sedlák 1968, 452). Sedlák uvádza tiež opis vnútorného hradu, ktorý bol stručný. Stavby vnútorného hradu boli pozdĺž severného a južného múru. Pozdĺž južného múru bola uvedená jedna veľká miestnosť s komorou a pivnicou a druhá miestnosť s pivnicou. Uvedená je tiež budova, v ktorej sa piekol chlieb. Na severnej strane bol uvedený opustený podpivničený palác (Sedlák 1968, 452). Opis z tohto obdobia hovorí aj o tom, že hrad bol pohodlným a dobre vybaveným sídlom s dobrou obranou funkciou (Ištók 2006, 28).

4. V novoveku patrila postupne šintavská pevnosť niekoľkým významným uhorským šľachtickým rodom, ktoré sa v priebehu 16.–18. storočia zapríčinili o zásadné prestavby. Vyzdvihla by som najskôr v 16. storočí činnosť Thurzovcov, a v 17.–19. storočí Esterházyovcov (Kaštieľ Šintava 2023). Thurzovci pokračovali v prestavbách započatých v 15. storočí, a ich cieľom bolo z objektu vytvoriť jednu z najkvalitnejších renesančných pevností (obr. 8), slúžiacich na obranu proti tureckým nájazdom (Kaštieľ Šintava 2023). Táto prestavba prebiehala v období zdokonaľovania strelných zbraní, keď sa z Talianska do zvyšných častí Európy šíril bastiónový systém obranných pevností (Ištók 2006, 29).

5. V období medzi rokmi 1600–1618 došlo k zasypaniu gotickej vodnej priekopy

Obr. 8. Vizualizácia ideovej rekonštrukcie renesančnej protitureckej pevnosti v období medzi 16.–18. storočím. (Podľa <http://www.vodnyhrad.sk/data/vizualizacie/5.jpg>)

Fig. 8. Visualization of an ideal reconstruction of the Renaissance anti-Turkish fortress in the period between the 16th and 18th centuries. (According to <http://www.vodnyhrad.sk/data/vizualizacie/5.jpg>)

a začala sa výstavba nového okruhu vonkajšieho opevnenia, ktoré zväčšilo plochu, na ktorej sa nová hradná pevnosť nachádzala. Jednalo sa o štvorboký dvojité okruh bastiónového opevnenia s nárožnými bastiónmi, spojenými priamymi úsekmi kurtín. V tomto čase mal priestor vnútorného nádvorja rozmery približne 120 × 120 metrov (*Ištok 2006, 29*).

6. Od roku 1639 objekt patrilo Esterházyovcom, ktorí v druhej polovici 17. storočia upravili hviezdovitú vodnú priekopu a upravili opevnenie (obr. 3; *Križanová – Puškárová 1990, 171*). Esterházyovci sa po porážke protihabsburských stavovských povstaní rozhodli v polovici 18. storočia prestavať časť vonkajšieho hradu na vidiecke sídlo (*Križanová – Puškárová 1990, 171*).

7. V prvej štvrtine 18. storočia došlo k prestavbám, ktoré vychádzali zo zámeru prebudovať tzv. vonkajší hrad na obytnú stavbu, ktorá by vyhovovala súdobým nárokom na bývanie. V tomto kontexte vzniklo nové napojenie západného krídla na bastión, a krídla nadobudli svoje dvojtraktové dispozičné riešenie. Južné krídlo malo chodbu orientovanú smerom k vonkajšiemu priečeliu, zatiaľ čo západné krídlo malo chodbu do nádvorja. Datovanie tejto prestavby sa opiera o barokový portál, ktorý bol sekundárne umiestnený v západnom krídle (*Ferus 1987, 123*). V tomto období už hovoríme o postupnej transformácii pevnosti na barokový kaštieľ.

8. Zásadnú zmenu predstavoval rok 1758, kedy bola rozobraná väčšina opevnenia,

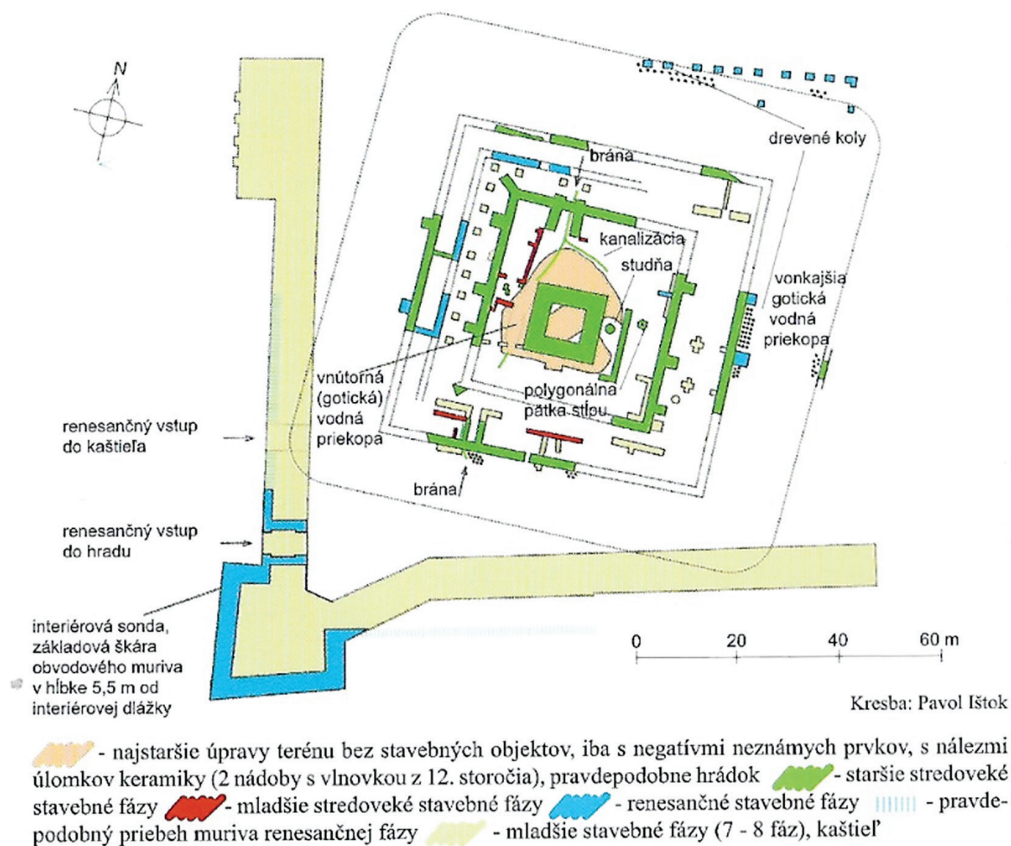
Obr. 9. Historická fotografia s detailom západného krídla, na fotografii označenie „Báro Ohrenstein kastély“, okolo roku 1913. (Podľa <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/15/Kastiel-sered.jpg/1920px-Kastiel-sered.jpg>)

Fig. 9. Historical photograph with a detail of the western wing, marked “Báro Ohrenstein kastély” in the photo, ca. 1913. (According to <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/15/Kastiel-sered.jpg/1920px-Kastiel-sered.jpg>)

a priekopa na západnej a južnej strane bola zasypaná. Na mieste pôvodnej priekopy vznikla baroková záhrada. Veľká časť vnútorného hradu bola zbúraná. Dochovala sa len veža, v ktorej bolo väzenie a hradná kaplnka Panny Márie. Spojením južného a západného krídla vznikol základ súčasného kaštieľa (Bóna a kol. 2022, 78). Okolo roku 1762 vznikli nové klenby v suteréne a na prízemí západného krídla. V západnom krídle bolo vybudované nové schodisko (Ferus 1987, 124).

9. Obdobie prvej polovice 19. storočia bolo určujúcim pre finálnu architektonickú podobu objektu klasicistického kaštieľa. Došlo k zmene dispozície centrálného priestoru rizalitu. K západnému krídlu bol pristava-
10. K ďalším úpravám došlo na prelome 19. a 20. storočia. Tieto zásahy vychádzali najmä z potreby upraviť časti objektu jeho vlastníčkovi a charakteru využitia. Vytvorené

ný z vonkajšej strany monumentálny rizalit. Došlo k prestavbe bastiónu. Vytvorená bola taktiež typická klasicistická dispozícia, ako aj systém vykurovacích komôr. V interiéroch sa našla klasicistická výzdoba hlavných reprezentačných miestností. (Ferus 1987, 125). Z celej pevnosti bolo ponechané len západné a južné krídlo, ostatné boli zbúrané. V roku 1823 bola tiež zbúraná aj pôvodná hradná veža zo stredovekého hradu (Ištok 2006, 31). Klasicistický kaštieľ bol postavený pravdepodobne v 20.–30. rokoch 19. storočia (obr. 9).

Obr. 10. Situácia archeologického výskumu hradu Šintava na nádvorí kaštieľa s farebným vyznačením jednotlivých stavebných fáz hradu a kaštieľa (Podľa P. Ištók)

Fig. 10. Site plan of the archaeological excavation of Šintava Castle in the courtyard of the manor house with colour marking of individual construction phases of the castle and manor house (After P. Ištók)

boli nové vstupy a prelomené boli nové okenné otvory, ktoré žiaľ nerespektovali rytmus a slohový výraz starších období. Došlo k zničeniu klasicistického reprezentačného schodiska v západnom krídle, a nahradené bolo novým dvojramenným schodiskom. Dispozícia bola porušená, zničená bola dvojtraktová dispozičná skladba (*Ferus 1987, 123*).

4.2 Historický kontext

Vo vnútornej politickej organizácii Veľkej Moravy, zohrávali významnú úlohu opevnené hrady. Už od 9. storočia evidujeme nárast fortifikovaných útvarov, všeobecne nazývaných hradiská. Dôležitým prvkom hradných sídiel bolo zachovanie kontinuity medzi hradiskami z 9. a 10. storočia s neskoršími stredovekými hradmi (*Duchoňová – Fundárková 2016, 7*). Takéto objekty nachádzame na dnešnom území ako Českej, tak aj Slovenskej republiky. Podľa Z. Měřínskeho

boli hlavnými znakmi opevnených sídiel najmä rozvinutá remeselná výroba, obchod, pravidelná zástavba, opevnenia a rozvinutá administratíva (*Měřínský 2011*, 417). Aby hradiská a neskôr hrady mohli úspešne plniť obrannú funkciu, bolo dôležité zvoliť tiež vhodnú polohu, ktorou boli najmä terénne úpätia, skalné výbežky, vyvýšeniny, izolované vrchy a pahorky (*Kouřil – Měřínský – Plaček 2006*, 201). Vďaka archeologickým výskumom boli hradiská objavené napríklad vo valoch medzi Kopčanmi a Mikulčicami, v Starom Měste pri Uherskom Hradišti, či na Pohansku. Veľkomoravská Nitra a Devín sa líšia najmä polohou vo vysokom teréne, konštrukciou, v oboch prípadoch však podstatnú úlohu zohráva voda (*Janšák 1986*, 102). Počas 13. storočia sa na hradiskách objavovali kamenné budovy a veže, ktoré najmä po mongolskom vpáde v roku 1241 plnili dôležitú obrannú funkciu (*Duchoňová – Fundárková 2016*, 7). O niektorých opevnených osadách sa dochovali súdobé rozsiahle písomné pramene, na základe ktorých je ich možno presne datovať a rekonštruovať. Niektoré však len stručne zmieňujú kroniky, opierajúce sa najmä o ústne predávanie informácií. Do tejto kategórie žiaľ patrí aj bývalý slovanský hrad v Šintave. Uhorský kronikár Anonymus spísal krátke dejiny Maďarov na rozhraní 12. a 13. storočia, a vymenúva podrobne veľkomoravské hrady, ktoré padli za obeh invázií mongolských kmeňov. Na prvom mieste je Nitra, hneď za ňou nasleduje Šintava (*Janšák 1986*, 103). O Šintave teda niet písomných dokladov o tom, že bola veľkomoravským hradom, tie však v súčasnosti nahradili výskumy najmä archeologické, pamiatkové a historické.

Z roku 1074 sa dochovala správa o prechode nemeckého cisára Henricha IV. cez brod vo Váhu v Šintave, keď šiel uhorskému kráľovi Šalomonovi na pomoc v boji proti nitrianskemu kniežaťu Gejzovi. Následne sú dochované 1–2 správy za storočie o vážskom brode v súvislosti s hradom alebo podhradím (*Križanová – Pušká-*

rová 1990, 171). Najstaršia dochovaná zmienka priamo o hrade pochádza z roku 1177 (*Chmelínová a kol. 2016*, 118). V tejto správe sa napríklad píše o hradnom županovi v Šintave. Najmä kvôli svojej exponovanej polohe bol objekt takmer jedno celé tisícročie (850–1710) v ohni útokov prichádzajúcich ako z východu tak aj zo západu. Šintavský hrad sa aj po zániku Veľkej Moravy stal jedným z kmeňových hradov Uhorska. V druhej polovici 12. storočia Šintava vystupuje ako hrad, ktorý má svojho župana a svojich poddaných, a v roku 1261 získala vzhľadom na svoje postavenie adekvátny titul – *Comitatum de Semptey*⁵ (*Janšák 1986*, 109). V roku 1261 Šintava prestala byť sídlom hradného komitátu, no naďalej hrad zastával významné postavenie. Po nástupe Žigmunda Luxemburského na trón v roku 1387 sa šintavský hrad stal jeho obľúbeným sídlom. Začiatkom 15. storočia sa hrad stal hlavnou základňou a miestom zhromažďovania kráľovských vojsk proti husitom (*Kaštieľ Šintava 2023*).

Najstaršie vyobrazenie hradu nachádzame na Laziovej mape Uhorska z roku 1556 (obr. 1), avšak na mape je už súčasťou katastra obce Sered', takže je pravdepodobné, že niekedy pred týmto rokom Váh zmenil svoje koryto (*Chmelínová a kol. 2016*, 118). Hrad, následne pevnosť a kaštieľ, v priebehu storočí postupne vlastnilo niekoľko významných uhorských rodov, ako boli Rozgonyiovci, Thurzovci, Báthoryovci, Salmovci a Esterházyovci. Práve tieto rody sa postupne zapríčinili o rozkvet šintavského hradného panstva. Šľachtické rody Rozgonyjovcov a Báthoryovcov hrad postupne rozširovali. Následne sa vlastníkmi stal rod Thurzovcov, ktorí boli nútení z dôvodu vojenských nepokojov prestávať hrad na protitureckú pevnosť okolo roku 1530 (*Križanová – Puškárová 1990*, 171). Podľa hradného inventáru z obdobia, keď boli majiteľmi hradu Thurzovci, bol objekt rozdelený na vnútorný a vonkajší hrad a tvorili ho štyri bašty: Holá, Kováčska, Pekárska a Kamenná.

(Chmelinová a kol. 2016, 118). Hrad bol opatrený aj vonkajšou a vnútornou zdvihacou bránou, Starou vežou, domom hajdúchov a hradným žalárom. (Chmelinová a kol. 2016, 119).⁶ V roku 1618 vypuklo stavovské povstanie vedené Gabrielom Bethlenom, ktorý sa zmocnil Šintavy v roku 1619, a Bethlenovci na hrade zotrvali až do uzavretia mieru v Mikulove. (*Kaštieľ Šintava 2023*). Ďalšími vlastníkami boli od roku 1639 Esterházyovci, ktorí sa po porážke stavovských povstaní rozhodli z pevnosti vytvoriť pohodlnú obytnú stavbu, ktorá by adekvátne reprezentovala palatína a celý jeho rod (*Kaštieľ 2023*). Toto konanie potvrdzujú aj ďalšie súpisy z rokov 1626 a 1639, ktoré zdôrazňujú najmä vojenskú funkciu a vybavenie objektu. V súpisoch sa spomína ďalšia bašta – Vodná a kazematy (Chmelinová a kol. 2016, 119).

V priebehu prelomu 17.–18. storočia sa šintavské panstvo stalo svedkom niekoľkých významných udalostí, ako bolo Thökölyho stavovské povstanie v roku 1683, a v roku 1703 aj stavovské povstanie Františka Rákócziho. Posledným vlastníkom objektu z rodu Esterházyovcov bol Karol Esterházy, ktorý svoj majetok zadĺžil a tak ho nakoniec získali veritelia. Jeho posledným vlastníkom v 20. storočí bol barón Heinrich Ohrenstein (*Kaštieľ Šintava 2023*). Keďže Barón Ohrenstein bol židovského pôvodu, z dôvodu protizidovských opatrení počas prvej svetovej vojny, mu bol majetok zhabaný. V roku 1941 si kaštieľ prevzal štát a od roku 1948 bol v majetku štátu. Štát sa ho však už vtedy snažil zbaviť a v roku 1949 bol pridelený novovzniknutému okresu Sereď. Zo strany odborníkov bol o tento významný objekt vždy veľký záujem, a už v 80. rokoch boli postupne zahájené prvé archeologické a pamiatkové výskumy objektu. Aj vzhľadom na to, že v priebehu a po skončení druhej svetovej vojny bol kaštieľ prakticky permanentne obsadený a využívaný pre potreby spoločnosti, bol v priebehu desaťročí ťažko poškodený a nutná bola aspoň čiastková rekon-

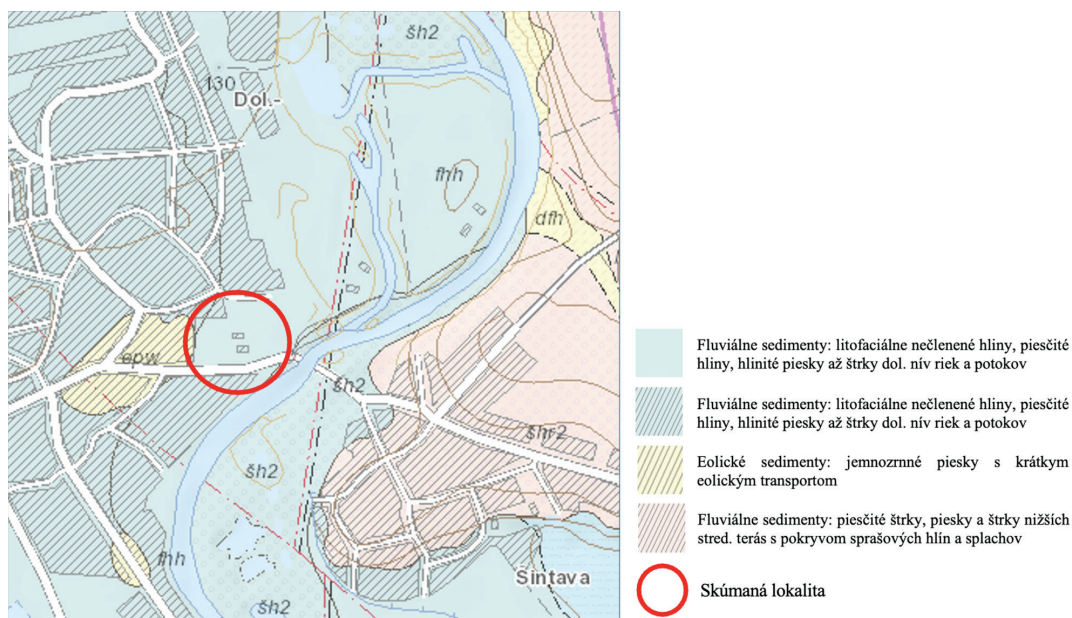
štrukcia, ktorej sa dočkal v roku 1986. V roku 1993 kaštieľ oficiálne prešiel do majetku mesta Sereď, ktoré oň úplne stratilo záujem a objekt začal chátrať. Z rovnakého dôvodu boli pozastavené aj všetky výskumy, ktoré boli na kaštieli medzichasom rozbehnuté. Na lepšie časy začalo kaštieľu svitať po prelome milénia, keď bolo v roku 2004 zriadené múzeum v Sereďi, a v roku 2007 začalo o záchranu kaštieľa bojovať Občianske združenie Vodný hrad.

4.3 Charakteristika podložia

Pôvodný hrad bol postavený v oblasti Dolno-vážskej nivy Podunajskej roviny, ktorá je súčasťou podunajskej nížiny (obr. 11). Absolútne nadmorské výšky na území mesta Sereď a na nádvorí kaštieľa dosahujú výšku v rozmedzí 129, 2 – 129, 8 metrov nad morom (Vrabcová – Petrovič 2002, 11). Čo sa geologickej charakteristiky podložia týka, tak väčšina územia je tvorená mlado-kvartérnymi holocénnymi fluvialnými a eolickými sedimentmi (Vrabcová – Petrovič 2002, 13). Fluvialne sedimenty sú tvorené najmä litofaciálnymi nečlenenými nivnými hlinami, piesčitými až štrkovitými hlinami dolných nív riek a potokov (*Geologické mapy 2023*).

4.4 Topografia

Vďaka súčasnému mapovaniu terénu systémom lidar však možno jasne identifikovať v rámci dnešného anglického parku, okrem dochovaného južného a západného krídla kaštieľa, spolu so juhozápadným rizalitom (pôvodne bastiónom), aj ďalšie, dnes už neexistujúce časti architektúry pevnosti (obr. 12). Hustý lesík v parku znemožňuje túto situáciu vidieť voľným okom, avšak vďaka lidararu je evidentný nižší pahorok/násyp, ktorý je dostatočne vysoký (v minulosti bol určite vyšší), aby zabránil Váhu pri vyššej

Obr. 11. Geologická mapa obcí Sered' a Šintava, skúmaný objekt situovaný na fluviálnych sedimentoch. Zdroj: Geologická mapa SR, <https://apl.geology.sk/gm50js/>

Fig. 11. Geological map of the municipalities of Sered' and Šintava, with the examined feature situated on fluvial sediments. Source: Geological map of the Slovak Republic, <https://apl.geology.sk/gm50js/>

hladine rieky zaplaví ho (Janšák 1986, 103). Zároveň je na mape vidieť v rámci parku aj nedochované dve krídla renesančnej hviezdicovitej pevnosti. Katastrálna mapa Serede spred 100 rokov ešte zachytáva malý potôčik tečúci týmto námestím, a tvoriaci zvyšok ramena Váhu.

Z tejto topografickej situácie možno vyčítať hneď niekoľko relevantných faktov. Hrad, následne pevnosť a kaštieľ, boli postavené na ostrove vo Váhu (Janšák 1986, 104). Tam, kde sa dnes nachádza mesto Sered', bolo kedysi močaristé územie, kde bolo nevyhovujúce podložie k akejkoľvek výstavbe. Preto pôvodné podhradie vzniklo ďalej. Spleť týchto vodných plôch vytvárali veľmi úrodné prostredie, a aj práve preto boli ideálnym predpokladom k postupnému osídľovaniu tejto oblasti. Tieto prírodné podmienky, kde vznikol v rieke ostrovček, ponúkli dobré podmienky na vznik hradu. Ostrov znamenal rozdelenie veľkého toku na dva men-

šie, a tiež vznik plytkého brodu, ktorý sa dal jednoducho prekonať priamo na križovatke významných obchodných ciest v stredoveku. Lhký prechod cez vodu zabezpečil cestu spájajúcu oba brehy. Z roku 1251 je dochovaná informácia o prítomnosti mýtnice a výberu poplatku za prechod brodu (Janšák 1986, 104).

5. Súčasný stav

V súčasnosti si kaštieľ zachováva svoju podobu z klasicistickej prestavby z prvej polovice 19. storočia. Z obdobia 19. storočia máme na Slovensku relatívne veľké množstvo dochovaných kaštieľov, ktoré odrážajú súdobé trendy uhorskej architektúry. Cieľom pri výstavbe kaštieľov bolo, aby sa okrem reprezentatívnej funkcie jeho majiteľa, taktiež vo svojej hmote, forme a dispozícií, vyznačovala jasnosťou a jednoduchosťou,

Obr. 12. Lidarová snímka skúmanej lokality (Podľa <https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/teren?pos=48.288372,17.745855,16>)

Fig. 12. LiDAR image of the investigated location (According to <https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/teren?pos=48.288372,17.745855,16>)

bez prehnanej plastickej ornamentiky a bohato dekorovaného tvaroslovia. Veľmi významné bolo tiež zasadenie kaštieľa v rámci upraveného parku (*Kuhn – Foltyn – Keviczky – Struhár 1955*, 126). Tomuto dobovému vkusu klasicizmu prvej polovice 19. storočia odpovedá aj kaštieľ v Seredi. Jeho súčasný stav je však, vzhľadom na jeho význam v rámci kontextu architektúry a dejín spojených s množstvom významných historických udalostí v Uhorsku, neadekvátny, dalo by sa povedať, že až katastrofálny. Pamiatka roky chátra(la) a to aj napriek tomu, že kaštieľ bol 28. augusta 1979 vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku.

5.1 Dispozícia

Kaštieľ je solitérnou, dvojkřídlovou, dvojpodlažnou stavbou (objekt disponuje aj jedným podzemným podlažím) so stredným rísalitom uprostred zámockého parku a nárožnými rísalitmi. Pôdorysne objekt zodpovedá tvaru písmena L, vďaka dochovanému južnému a západnému křídlu. Objekt je čiastočne podpivničený. Priestory suterénu (na prvom podzemnom podlaží – 1PP) sú situované v časti západného a zadnej časti južného křídla. Južné křídlo je z dôvodu jeho dispozície naviazanej na bastión pôdorysne zalomené. Vnútornú dispozíciu křídel charakterizuje dvojtrakt, iba v časti, kde sa

ku stavbe pripája juhozápadný rizalit, sa vnútorná dispozícia na 2. podlaží mení na trojtrakt.

5.2 Interiér

Miestnosti v interiéri kaštieľa sú zväčša plochostropé. V niektorých priestoroch sú dochované klenby, z ktorých treba vyzdvihnúť predovšetkým kazematový priestor bastiónu na prvom poschodí (druhom nadzemnom podlaží – 2NP), ktorý je zaklenutý klenbou na troch oporných pilieroch s okosenými hranami. Okrem týchto priestorov sú zaklenuté niektoré miestnosti v na prízemí (1NP) západného krídla, zväčša valenou klenbou s päťbokými lunetami. Tu je však mnoho priestorov poznačených prestavbami v 19.–20. storočí.

5.3 Fasády

Fasády kaštieľa sú hladké, bez výraznejšieho plastického členenia. Vertikálne sú prelamované okennými otvormi vo výške prvého a druhého nadzemného podlažia, niektoré sú v súčasnosti zaslepené. Okná od seba nie sú rytmicky vzdialené, disponujú šambránami, nadokennými a podokennými rímsami. Západná fasáda západného krídla je zo všetkých fasád najdekoratívnejšia. Je rytmizovaná a symetrická. Rizalit je v 1NP prelomený päťicou otvorov, z nich sú okná v druhej a štvrtej osi polkruhovo zakončené, v stredovej osi je portál s polkruhovým zakončením. Fasáda 1NP je pokrytá rustikou. V 2NP je symetricky v osiach. 1 NP má päť obdĺžnikových okenných otvorov. Celou fasádou prechádza vysoký pilastrový rád, v podobe štyroch pilastrov zakončenými iónskymi volúťovými hlavícami, ktoré podopierajú korunnú rímsu zdobenú zuborezom.

V súčasnosti je stav fasád vo väčšine prípadov v havarijnom stave. Kolmo na hlavný ob-

jekt pristavali prízemné administratívno-hospodárske budovy. Objekt je zastrešený sústavou striech, funkčne prispôbenedých jednotlivým častiam stavby. Zastúpené sú typy valbovej, sedlovej strechy a ich zlúčenín.

5.4 Kultúrno-spoločenská hodnota pamiatky

Význam pamiatky, ako aj celého areálu, spočíva v niekoľkých faktoroch. Jedným z nich je významná historická hodnota celej lokality, a to najmä v tom, že súčasťou nádvoria dnešného kaštieľa sú fragmenty šintavského vodného hradu, ktorý v stredoveku zastával významnú funkciu hradu chrániaceho brod cez Váh. Objekt bol tiež centrom mnohých historických, najmä vojenských udalostí, ako bol vpády Turkov do strednej Európy. Historický význam celého objektu znásobujú taktiež jeho majitelia, ktorí patrili do tých najvyšších spoločenských vrstiev vo vtedajšom Uhorsku. Význam objektu je nepochybniteľný aj skrz parciálne zachovanie ďalšej stavebnej fázy renesančnej pevnosti, ktorej dve krídla spolu s pôvodným bastiónom tvoria základnú hmotu klasicistického kaštieľa z prvej polovice 19. storočia.

Veľkou architektonickou, historickou a taktiež aj urbanistickou hodnotou disponuje aj samotný kaštieľ z prvej polovice 19. storočia, ktorý v súčasnosti tvorí dominantu mesta Sered'. Jedná sa o unikátny príklad architektúry kaštieľa na území dnešného Slovenska. Hodnotné je taktiež vybavenie interiérov, kde sa aspoň v parciálnej podobe dochovali hodnotné architektonické, tvaroslovné a výtvarné detaily v podobe mozaikových podláh, no taktiež aj ostění okien, omietok a ďalších.

6. Kontinuita času – Sered' a Šintava v centre výskumov

6.1 Prvé výskumy

Prvé, a dodnes zásadné výskumy na objekte kaštieľa, pochádzajú z poslednej tretiny 20. storočia. V tomto období prudko vzrástol záujem o pamiatky, a cieľom výskumov bolo dané objekty jednak spoznať, analyzovať a interpretovať v kontexte súdobej architektonickej produkcie, no na druhej strane bolo zámerom tieto pamiatky preskúmať, a následne rekonštruovať a reštaurovať. Najvýznamnejšie, a pre potreby článku relevantné, boli nasledovné: geofyzikálny výskum, pamiatkový výskum a archeologický výskum.

6.1.1 Geofyzikálny výskum: 1973, 1983, 1984

V 70. a 80. rokoch boli v areáli kaštieľa, v spolupráci s Prírodovedeckou fakultou Univerzity Komenského v Bratislave a Jozefom Ižófom z Oblastného múzea v Galante, vykonané geofyzikálne prieskumy. Cieľom geofyzikálneho prieskumu bolo objasniť niektoré nejasné situácie:

- Overiť predpoklad existencie vodného hradu in situ
- V kladnom prípade určiť jeho polohu a rozmery

Geofyzikálne merania boli vykonané v teréne, kde sa nachádza prevažne podlažie pozostávajúce z ílov a hlíny a pôdotvorným substrátom boli nivné uloženy. Terénne práce boli vykonané na celkom 34 profiloch (označenie A–J z roku 1973 a I–XXV z rokov 1983 a 1984). Zo všetkých meraní na ploche približne 8000 m², boli zo všetkých 34 profilov výpovedné najmä odporové profily číslo I a XXIV. Z týchto meraní vyplýva, že merné odpory dosahovali hod-

noty od 40 do 240 ohm.m. Práve v miestach zvýšených hodnôt sa podarilo, aj vďaka geofyzikálnemu prieskumu, objaviť následným archeologickým výskumom pozostatky pôvodného vodného hradu pod povrchom terénu (*Tirpák 1985*, 1–6).

6.1.2 Pamiatkový výskum: 1982–1983 + dodatok z roku 1987

Pamiatkový výskum bol spracovaný pre Okresný národný výbor v Galante. Zahájený bol v júli 1982 a ukončený v júni nasledujúceho roku, pod vedením historikov Jany Lindtnerovej a Petra Kresánka, ako aj akademického sochára Mariána Hubu, a architektonické detaily spracovala Marta Pichová. V čase realizovaného výskumu bol objekt vo využívaní Ľudovej školy umenia Sered', Domu pionierov a mládeže Sered', Jednoty SD Galanta, JRD Víťazný február Šoporňa a Mestskej ľudovej knižnice Sered'. Práve z tohto dôvodu bol výskum vedený špecifickým spôsobom, ktorý zohľadňoval nároky prevádzkovania, najmä Ľudovej školy umenia a Domu pionierov a mládeže. Súbežne s terénnym výskumom, autori výskumu venovali pozornosť aj štúdiu archívnych historických podkladov a literatúry. Výskum bol ukončený v júni 1983, kedy prebehlo vyhodnotenie náleзов. V priebehu celého výskumu bola tvorená fotografická dokumentácia za účelom zaznamenania objektu pred začiatkom výskumu, počas jeho priebehu, ako aj po ňom (*Lindtnerová – Kresánek – Huba – Pichová 1983*, 4).

Zámerom celého výskumu bola obnova pamiatky a jej poznanie. Dohromady bolo preskúmaných 326 sond. Sondy číslo 1–100 v sa nachádzali v prvom nadzemnom podlaží severného rizalitu a časti bastiónového rizalitu. Sondy číslo 101–178 boli vyhotovené v 2NP severného rizalitu a časť bastiónového rizalitu. Nasledovali sondy číslo 201–234, ktoré boli v 1NP južného krídla a následne sondy číslo

301–326, ktoré dokumentovali situácie medzi okennými osami východnej a západnej fasády. Jednotlivé sondy detailne popisuje v rámci pamiatkového prieskumu Lindtnerová, Kresánek, Huba a Pichová (1983, 16–80).

Veľmi podstatné však je, že vďaka tomuto výskumu sa podaril významný objav. Už prvé sondy do murív poukázali na skutočnosť, že primárnym cieľom pamiatkového výskumu nebude zbieranie podkladov na rekonštrukciu architektúry z 19. storočia. To najmä z dôvodu, že v sokloch boli hneď objavené veľké kamenné platne vo veľkosti 15–50 cm. Platne boli narezané z mohutných kamenných kvádrov, ktoré poukazovali na fakt spoliového (sekundárneho) využitia (Kresánek – Matulová 2006, 5).

Po odstránení omietok pri jednoduchom vstupe bol odhalený kamenný portál s rustikou, ktorý svojimi proporciami zodpovedal obdobným portálom okolo roku 1600, ktoré boli objavené napríklad aj na zámku v Bytči, Oravskom hrade, Červenom kameni a Nitrianskom hrade. (Kresánek – Matulová 2006, 6). Náročný rizalit kaštieľa s bastiónovým pôdorysom sa skrýval pod omietkou strieľne pre mažiarové delá. Jeho vnútorné zaklenuté prízemie, s typickou renesančnou klenbou na troch pilieroch a pôvodnými vetracími otvormi pre odvod dymu po streľbe, je popri Červenom kameni a Trenčianskom hrade ďalšou ukážkou modernej renesančnej pevnosti. Bol tu objavený aj fragment leva – typický kamenno-sochársky prvok románskej architektúry 12. storočia. Vtedy vznikol predpoklad, že kaštieľ je prestavaný hrad (Kresánek – Matulová 2006, 6). Ako potvrdenie slúžila kópia plánu z Generálneho krajského archívu v Karlsruhe, ktorá zachytáva jeho stav v roku 1667 (obr. 2). Poskytol ju Archeologický ústav SAV v Nitre. K identifikácii napomohli konštelácie Mateja Bela, ktorý v diele *Notitia Hungariae novae historico-geographica*, z roku 1742, celkom jasne hovorí o čerstvej prestavbe bývalého hradu na kaštieľ Jozefom Esterházyom (Kresánek – Matulová 2006, 6).

K pamiatkovému výskumu z rokov 1982–1983 existuje ešte dodatok z roku 1987. Jeho autorom a zároveň aj vedúcim výskumu bol Viktor Ferus, zameranie umelecko-remeselných detailov prebehlo pod taktovkou Maríny Nagyovej a sondážne práce spracoval Rastislav Petrovič. Potreba vypracovať dodatok vyplynula z niekoľkých skutočností. Jednou z nich bolo, že predošlý výskum prebehol v čase, kedy bol objekt v prevádzke a sondy neboli vykonané v dostatočujúcom rozsahu. V roku 1987 už súčasne s pamiatkovým výskumom prebiehal taktiež archeologický výskum, ktorý priniesol množstvo nových zistení, a cieľom bolo tieto nálezy premietnuť v kontexte stavebno-historickej analýzy. V priebehu terénnych prác boli vykonané sondážne práce, zameranie nálezov a nálezových situácií, ako aj popis a vyhodnotenie sond.

6.1.3 Archeologický výskum: 1984–1992

Prakticky bezprostredne na pamiatkový výskum nadviazal medzi rokmi 1984–1992 aj archeologický výskum šintavského vodného hradu na nádvorí kaštieľa v Seredi, pod vedením Jozefa Ižófa z Vlastivedného múzea v Seredi (obr. 13).

Výskum prebiehal v súvisi s plánovanou rekonštrukciou kaštieľa a parku v jeho okolí. Podstatným faktorom pred začatím výskumu boli už realizované geofyzikálne merania z rokov 1973, 1983 a 1984. Už geofyzikálne prieskumy naznačili polohu pôvodného vodného hradu. Cieľom archeologického výskumu preto bolo potvrdiť predpokladanú existenciu pôvodného stredovekého vodného hradu vo vnútornom nádvorí kaštieľa. Pri výskume okrem geofyziky tvorili základ taktiež dochované archívne materiály a mapové podklady najmä z polovice 17. storočia, ktoré dokumentovali pravdepodobnú pozíciu hradu (Mlatec 1992, 2).

Sondy boli pri výskume orientované podľa svetových strán. Prvé štyri sondy (SI–SIV/ 84) mali rozmery 1,5 × 20 metrov, s priemernou

hlbkou 160 cm. Radené boli za sebou, v orientácii západ – východ. Práve vďaka týmto sondám sa podarilo objaviť päť základových kamenných múrov, s orientáciou sever – juh. Tieto múry tvorili vonkajšie a vnútorné obvodové múry hradu. V tom istom roku sa pokračovalo ďalej s ďalšími väčšími sondami (SV-SVI/ 84), o rozmeroch 10 × 9 metrov, so zámerom odkryť väčšie plochy. V roku 1985 sa pokračovalo výkopom ďalších sond, so zámerom odkryť západnú časť predmetného hradu, ako aj vstupnú bránu a sledovať priebeh východnej a severnej časti hradu (Mlatec 1992, 2). V roku 1985 sa pomocou sond A/ A/ 85, A/ B/ 85 a A/ C/ 85 podarilo odkryť celkom desať pätiok tehlových arkád, ktoré od seba boli vzdialené približne 3 metre (Mlatec 1992, 3). V roku 1986 sa podarilo odkryť základy severnej vstupnej brány, kde pravdepodobne stála veža, no taktiež aj južnú bránu, v ktorej tesnej blízkosti sa nachádzala aj kolová konštrukcia. Najvýznamnejším objavom z roku 1986 sa však stala kamenná deštrukcia v plochách PXI/ 86 a PXII/ 86, ktorá bola pozostatkom deštruovania základov hradnej veže v strede vnútorného hradu (Mlatec 1992, 3). V nasledujúcich rokoch sa pokračovalo v odkrývaní východného krídla (1987–1988), kedy sa podarilo zachytiť línie vnútorného a vonkajšieho obvodového múru hradu.

V roku 1989 bol archeologický výskum zameraný na odkrytie základov centrálnej veže na nádvorí pomocou sond PXX/ 89, s rozmermi 10 × 9 metrov a PXXI/ 89, s rozmermi 10 × 5 metrov. Obe sondy mali priemernú hĺbku 3 metre. Práve vďaka nim sa podarilo objaviť významnú časť hmotnej kultúry pôvodného stredovekého hradu, keď sa v násypoch nachádzali črepy z 12. storočia (Mlatec 1992, 3). V roku 1990 prebehol výskum priekopy a v hĺbke 3, 95 metra sa našlo 90 drevených kolov.

Počas archeologického výskumu bolo objavených množstvo hodnotných nálezov, ako je už spomínaná keramika z 12. storočia, no tak-

tiež aj kachlice, rôzne železné predmety – klince, kovania, ostrohy, hroty šípov a i., sklenené výrobky, mosadzné a medené ihlice, náprstky, gombíky, tepané kovania, hracie kocky, hračky a v neposladenom rade aj veľké množstvo mincí (Mlatec 1992, 4). Žiaľ, v roku 1993 prešiel objekt do majetku mesta, ktoré oň úplne stratilo záujem, a nebolo možné získať ďalšie finančné prostriedky, ktoré by umožnili pokračovať v ďalších výskumoch, ktoré boli úplne zastavené. Aj z tohto dôvodu bol archeologický výskum na nádvorí v roku 1994 zasypaný. K zasypaniu došlo najmä preto, že pri odkrytom výskume by hrozilo k samovoľnej deštrukcii hodnotných nálezových situácií. Zasypanie teda predstavovalo konzervovanie in situ. Pôvodným zámerom však bolo, že nádvorie seredského zámku bude upravené tak, aby bola možná prezentácia archeologických nálezov zaniknutých častí šintavského hradu, ktoré mali byť začlenené do priestorového a komunikačného riešenia vnútorného nádvorcia parku, ako dominantný prvok priestoru. Tento archeologický výskum však vyvolal potrebu nadväzujúceho, doplňujúceho architektonicko-historického výskumu.

6.2 Nové poznatky a okolnosti výskumu

Kaštieľ, po tom, čo sa ho štát niekoľko krát neúspešne pokúšal predať, dlhé roky chátral. Dnes môžeme konštatovať, že vykúpením sa preň stalo Občianske Združenie Vodný hrad, a jeho iniciatíva postupnými krokmi kaštieľ zrekonštruovať.

Po prelome milénia sa v areáli kaštieľa začalo systematicky pracovať a objekt prešiel viacerými výskumami, ktoré boli vedené odborníkmi na danú problematiku. Prvým krokom k záchrane kaštieľa a k novému poznávaniu pamiatky sa stali už vyššie v texte uvedené prvotné výskumy. Ďalším krokom k obnove sa stali ďalšie, novšie výskumy, ktorých poznatky však taktiež vo veľkej miere vychádzajú z realizovaného

Obr. 13. Severozápadná pohľad od kaštieľa na odkryté nádvorie hradu počas archeologického výskumu medzi rokmi 1984–1992. (Podľa Archív Vlastivedného múzea v Galante)

Fig. 13. North-western view from the manor house to the uncovered courtyard of the castle during archaeological research between 1984 and 1992. (According to the Archive of the National History Museum in Galanta)

geofyzikálneho preskúmania objektu, ako aj z pamiatkového a archeologického výskumu, ktoré napomohli k významným a unikátnym objavom. Výskumy, ktoré v posledných približne 15 rokoch prebehli a sú pre potreby tohto textu relevantné, prebehli v chronologickom poradí nasledovne: georadarový prieskum z roku 2009, reštaurátorský výskum z roku 2015 a najnovší architektonicko-historický výskum z obdobia medzi rokmi 2021–2022.

6.2.1 Georadarový prieskum: 2009

Prvým krokom k záchrane kaštieľa v Seredi boli postupne čiastkové výskumy. Prvým z nich bol georadarový prieskum, ktorý prebehol 29. apríla 2009, v exteriéri na trávnatých plochách na

východnej a západnej strane kaštieľa, no taktiež aj v interiéroch južného výbežku (obr. 14). Cieľom merania bolo potvrdiť existenciu a priebeh základov obranného múru a ravelínu. Autorom výskumu bol Miroslav Terray, ktorý na meranie použil georadar Easy Locator s dosahom 500 MHz (Terray 2009).

Počas merania bolo cieľom pokryť celú skúmanú plochu georadarovými profilmi s rozstupom 1 až 2m, prevažne v smere východ – západ. Po lokalizovaní výrazných líniových objektov, boli prepojené dôležité meracie kolíky šnúrou, a nakoniec bola zameraná ich poloha voči stenám kaštieľa (Terray 2009).

Výsledkom meraní bolo, že georadarový prieskum v exteriéri dokázal existenciu základových telies v pozíciách, tak ako sa

predpokladali zo starších máp. Prínosom bolo potvrdenie základov a tvaru ravelínu v dnešnom parku. Ravelín sa podarilo nájsť východne od kaštieľa, v podobe súvislého trojuholníkového objektu (M8). V praxi sa tiež podarilo demonštrovať možnosti použitia georadarovej techniky a metodiky a vďaka nej riešiť otázky archeologického výskumu v otvorenom teréne (*Terray 2009*).

6.2.2 Reštaurátorský výskum: 2015

Reštaurátorský výskum a návrh na reštaurovanie v roku 2015 spracoval František Šmigrovský. Výskum sa zameriaval na časť južného krídla a poskytol návrh a postup obnovy a reštaurovania. Na pamiatke boli realizované dva typy výskumu: nedeštruktívny – obhliadkový a deštruktívny – sondážny. Cieľom bolo nadobudnúť adekvátne množstvo informácií o zvolenej časti južného krídla exteriéru, jeho hodnotných výtvarných a umelecko-remeselných prvkoch, no tiež aj rozsah a typ poškodenia objektu (*Šmigrovský 2015*, 15).

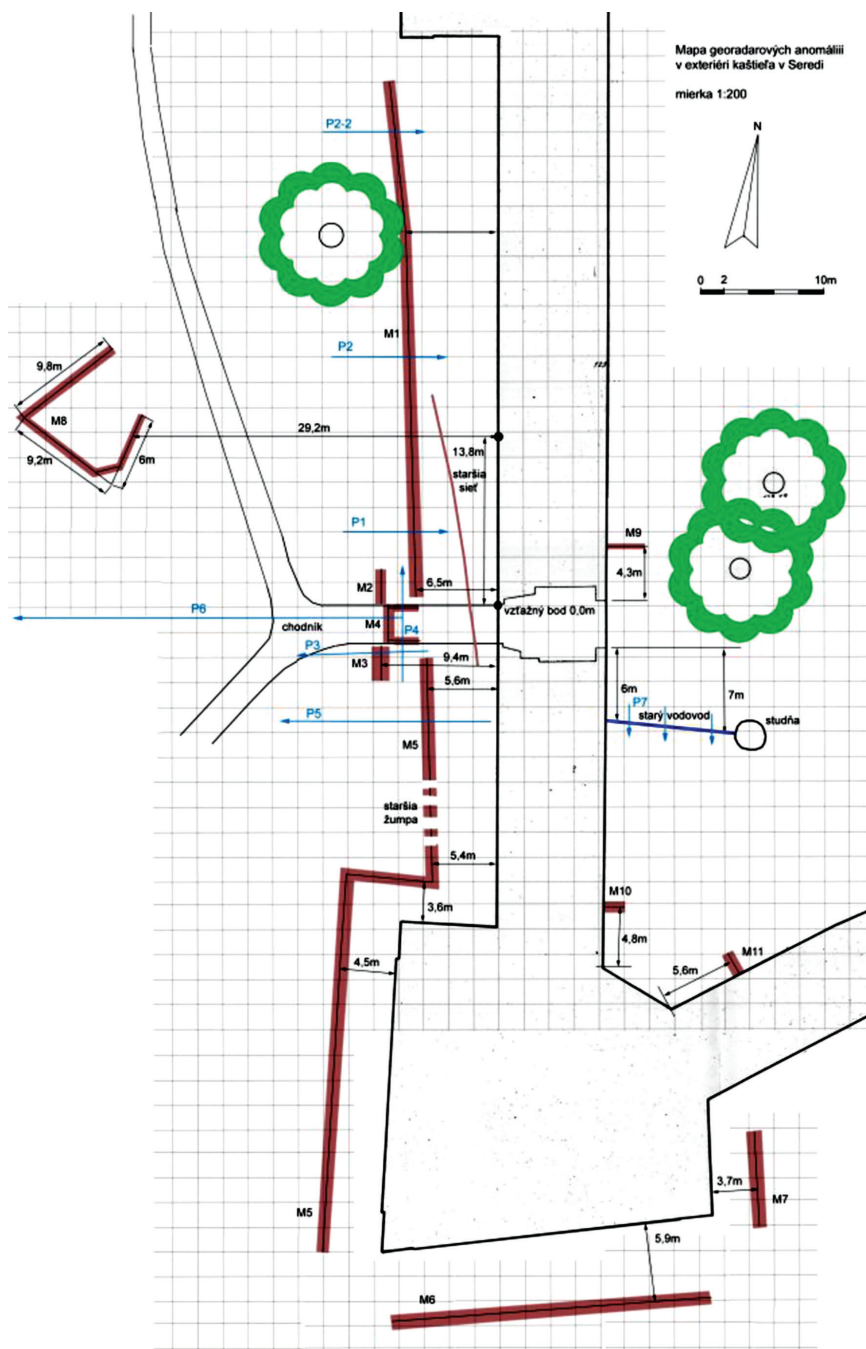
Na úvod bola prostredníctvom nedeštruktívneho vizuálneho prieskumu potvrdená dochovaná klasicistická stavebná etapa z roku 1841. Túto fázu tím reštaurátorov vyhodnotil ako vhodnú na zachovanie a prezentovanie, no zároveň aj v kooperácii niektorých starších stavebných fáz, vhodných na prezentáciu za použitia dochovaných stavebných, tvaroslovných a výtvarných prvkov. Okrem hodnotnej klasicistickej prestavby boli obhliadkou potvrdené aj zásahy s farebnými plastickými úpravami z 20. storočia, a ďalšie menšie mladšie zásahy. Fasády exteriéru južného krídla sú tvorené telovým murivom, parciálne zmiešaným kamenno-tehlovým murivom a pokryté sú vrstvami omietok. Nedeštruktívnym prieskumom interiéru sa zistilo, že južné krídlo kaštieľa je stavebne, technicky a esteticky v narušenom stave, a to najmä z dôvodu jeho zanedbávania približne od roku 1990. Kvôli po-

rušení strešnej krytiny došlo k zatekaniu do interiérov. To narušilo klenby, steny, a podlahy (*Šmigrovský 2015*, 16). Okrem prírody k výraznému narušeniu architektúry kaštieľa prispela aj ľudská neprispôsobivá činnosť.

V druhej fáze sa pristúpilo k deštruktívnemu sondážnemu prieskumu vrstiev omietok muriva v interiéroch. Zvolené boli po jednej miestnosti, v prvom a druhom nadzemnom podlaží. V 2NP v miestnosti 1A boli vykonané sondy 1–10 a v INP v miestnosti 1A sondy 11–22. Výsledkom sondážneho prieskumu je zistenie, že miestnosti boli v priebehu rokov radikálne upravené a očakávaná klasicistická etapa sa na stenách interiérov dochovala len parciálne. V roku 1841 boli pri prestavbe nevyhovujúce omietky odstránené a nahradené boli vápeno-pieskovou omietkou, ktorá zjednotila povrchy. Na vyhladený povrch bol následne nanesený podkladový vápenný náter aspoň v dvoch vrstvách. Na podklad bol následne nanesený náter vo farbe slonovej kosti, ktorý bol tvorený vápnom s prímесou organickej látky. V nasledujúcich rokoch však boli na tento primárny náter aplikované ďalšie sekundárne nátery rôznej kvality (*Šmigrovský 2015*, 46–47).

V priebehu reštaurátorského výskumu došlo aj k významnému nálezu hodnotného prvku, tzv. Ľadovne, ktorá je situovaná v prvom nadzemnom podlaží skúmaného južného krídla. Ľadovňa však bola objavená, podobne ako ostatné časti kaštieľa, v havarijnom stave (*Šmigrovský 2015*, 52). Ďalším hodnotným nálezom je objav mozaikovej podlahy pôvodnej vstupnej haly, taktiež v INP južného krídla. Kamenná mozaika je zložená z viacerých druhov farebného kameňa na ložnej vápennej malte (*Šmigrovský 2015*, 54).

Sondážny prieskum pokračoval po interiéri aj na fasádach exteriéru južného krídla. Dohromady bolo vytvorených 18 sond, ktoré dokumentovali vrstvy omietok. Podobne ako v interiéri bola aj v exteriéri objavená čiastočná

Obr. 14. Mapa georadarových anomálií v exteriéri kaštieľa v Seredi, Mierka M 1:200. (Podľa http://www.vodnyhrad.sk/data/georadovy_prieskum/1.jpg)

Fig. 14. Map of GPR anomalies in the exterior of the manor house in Sered', Scale M 1:200. (According to http://www.vodnyhrad.sk/data/georadovy_prieskum/1.jpg)

Obr. 15. Záber z reštaurovania kazemat v bastióne kaštieľa, ktorý vznikol v 16. storočí. (Podľa http://www.vodnyhrad.sk/data/sprava_z_kastiela/5.jpg)

Fig. 15. A photo from the restoration of casemates in the bastion of the manor house, which was built in the 16th century. (According to http://www.vodnyhrad.sk/data/sprava_z_kastiela/5.jpg)

pôvodná podkladová vrstva omietky, na ktorú boli následne, najmä v 20. storočí, nanesené ďalšie vrstvy, vrátane kompozitného okrového náteru (Šmigrovský 2015, 64). Ten sa na fasáde ako južného, tak aj západného krídla, nachádza vo výrazne narušenom stave dodnes. Zaujímavým nálezom je časť fasády bastióna, kde sa pri čistení našla čitateľná signatúra s datovaním *KALOCY 1665* a *ADI 1688*. Nápis pravdepodobne vznikol v období protitureckých vojen (obr. 17).

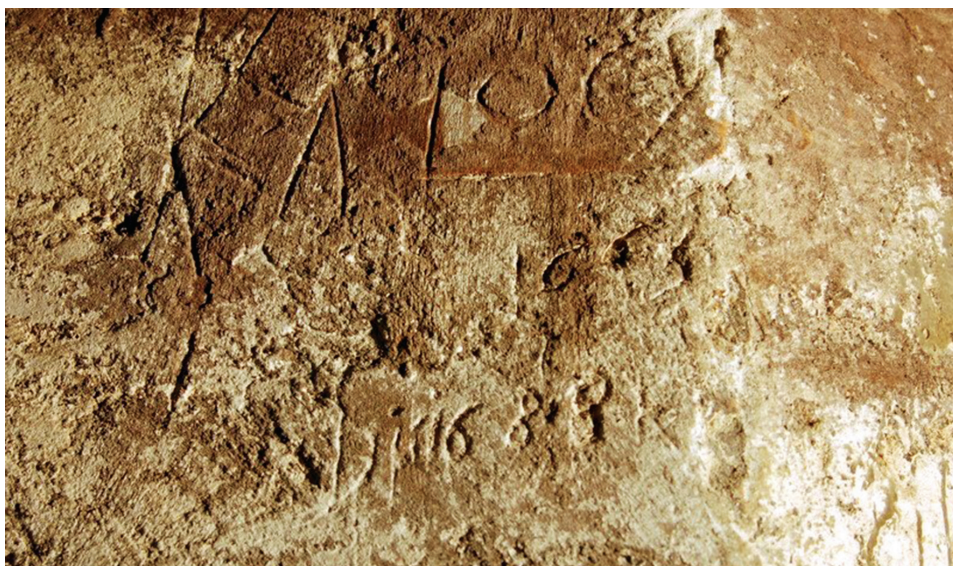
6.2.3 Architektonicko-historický výskum: 2021–2022

V rokoch 2021–2022 bol realizovaný doplnkový architektonicko-historický výskum kaštieľa zameraný na severnú časť západného krídla. Výskum realizovala spoločnosť ProMonument s.r.o., pod vedením Martina Bónu. Na výskume spolupracovali aj ďalší odborníci. Archívny výskum spracovala Diana Duchoňová, dendrochronologický výskum Mojmir Choma. Konzultácie k výskumu a návrhu obnovy Rastislav Petrovič, konzultácie k stavebnému vývoju objektu Miroslav Matejka a konzultácie k výsledkom archeologického výskumu Ivan Horváth.

Obr. 16. Záber z čistenia stien bastiónu kaštieľa, ktorý vznikol v 16. storočí. (Podľa http://www.vodnyhrad.sk/data/sprava_z_kastiela/6.jpg)

Fig. 16. A photo from cleaning the walls of the bastion of the manor house, built in the 16th century. (According to http://www.vodnyhrad.sk/data/sprava_z_kastiela/6.jpg)

Obr. 17. Na pôvodnej omietke jedného z pilierov v bastiónu boli objavené nápisy. Jedná sa pravdepodobne o signatúry vojakov v období protitureckých vojen. Čitateľné sú signatúry KALOCY 1665 a ADI 1688. (Podľa http://www.vodnyhrad.sk/data/sprava_z_kastiela/7.jpg)

Fig. 17. Inscriptions discovered on the original plaster of one of the pillars in the bastion. These are probably the signatures of soldiers during the anti-Turkish wars. The signatures KALOCY 1665 and ADI 1688 are legible. (According to http://www.vodnyhrad.sk/data/sprava_z_kastiela/7.jpg)

Výskum bol cieľný ako doplnkový architektonicko-historický výskum, ktorý bol realizovaný v súčinnosti s ďalšími výskumami – archeologickým a reštaurátorským. Cieľný bol na severnú časť západného krídla a to na jeho exteriérové aj interiérové súčasti. Predmetom výskumu sa teda stali nadzemné a archeologicky odkrývané podzemné konštrukcie, ktoré boli vyhodnocované v súčinnosti s vyššie v texte uvedeným pamiatkovým a archeologickým výskumom z 80. a 90. rokov 20. storočia (*Bóna a kol. 2022, 3*). V súlade s rozhodnutím krajského pamiatkového úradu bol výskum vykonaný nedeštruktívnym – obhliadkovým a deštruktívnym – sondážnym spôsobom.

Autorom výskumu sa podarilo vymedziť najvýznamnejšie novoveké stavebné etapy, ktoré rozdelili na vrcholnorenesančnú (tretia tretina 16. storočia), neskororenesančnú (druhá tretina 17. storočia), vrcholnobarokovú (prvá polovica 18. storočia), neskorobarokovo-klasicistickú (druhá polovica 18. storočia), klasicistickú (20.–30. roky 19. storočia), ako aj nadväzujúce prestavby v 20. storočí (*Bóna a kol. 2022, 82–97*).

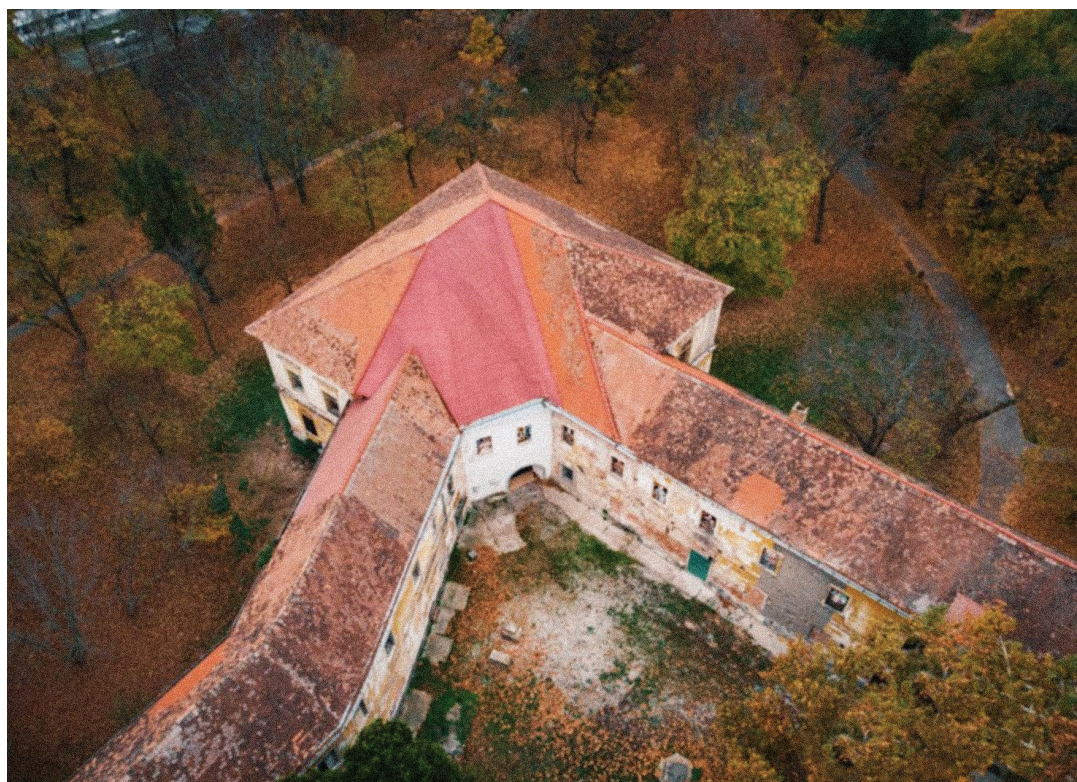
Vďaka rozsiahlemu sondážnemu prieskumu bolo počas výskumu objavených množstvo hodnotných architektonických prvkov zo všetkých stavebných etáp, ktoré sa krídla v priebehu storočí dotkli, ako napríklad špaletové vetracie otvory, nosné piliere, fragmenty schodiska, klenby, zamurované vstupy a okenné otvory a ďalšie. V týchto situáciách sa jednalo najmä o pozostatky z renesančných, ranobarokových a neskorobarokových prestavieb a úprav objektu.

Okrem uvedených konvenčnejších a očakávaných nálezov sa podaril aj jeden nevšednejší objav, ktorý považujem za nutné vyzdvihnúť. Vďaka archeologickému výskumu sa v severnej časti I NP podarilo identifikovať priestory sladovne a pivovaru, ktorý bol súčasťou esterházyovskej prestavby v prvej polovici 18. storočia. Objavená bola konkrétne hvozdová sušiacia pec,

ktorá bola zahĺbená spolu s vykurovacím telesom pre kuriča, pod úrovňou klenby I PP (*Bóna a kol. 2022, 89*). Priestor bol objavený sondou, ktorá odhalila tehlovú murovanú dlažbu. Datovanie vrcholnobarokových úprav v objekte sa opiera o značky „EIC“ na tehľách, ktoré boli použité na dlažbe priukurovacieho priestoru hvozdovej pece. Toto značenie sa spája s Jozefom Esterházym (1682–1748, *Bóna a kol. 2022, 90*). V severnej stene vykurovacieho priestoru boli nájdené dve dochované klenuté komory a dva menšie prieduchy smerujúce k západnej obvodovej stene miestnosti. Tento nález dokladá prítomnosť pivovaru, ktorý bol zriadený v prvej polovici 18. storočia (*Bóna a kol. 2022, 89*). Na základe stratigrafických prepojení možno na sklonku 18. storočia predpokladať zánik sladovne (*Bóna a kol. 2022, 92*).

Podľa Martina Bónu a kolektívu sa v opise objektu z roku 1783 uvádza 11 obytných izieb pre rodinu majiteľa, okrem toho sa v komplexe spomína aj panský pivovar s oddeleným bytom pre pivovarníka a vedľa s bytom a dielňou debnára (*Bóna a kol. 2022, 93*). Vďaka archeologickému výskumu sa tento opis podarilo potvrdiť aj in situ. V opise sa ďalej spomínala v centrálnej časti objektu stará obytná veža, slúžiaca ako väzenie, a nachádzala sa tu aj dvojpodlažná kaplnka Panny Márie, vysvätená v roku 1642 a zbúraná v roku 1786 (*Bóna a kol. 2022, 78, 87, 93*). Na účely reprezentácie rodiny bolo ale prebudované južné krídlo vonkajšieho hradu s bastiónom, pričom v južnej časti západného krídla sa okrem prežívajúcej hlavnej brány uvádzajú aj ďalšie miestnosti väzenia, byt panského obilníka a byty služobníctva. V pivničnom priestore sa okrem skladov vína nachádzala aj ľadovňa a priestor pre kľučiaru (*Bóna a kol. 2022, 78, 93*).

Výraznú stopu na objekte zanechala klasicistická prestavba, ktorú sa podľa najnovších zistení autorom podarilo datovať do 20.–30. rokov 19. storočia. Od roku 1817 bol majiteľom kaštieľa Karol Esterházy, ktorého prestavba sa

Obr. 18. Letecký pohľad na bastión a časť oboch krídiel kaštieľa. (Podľa https://seredsity.sk/wp-content/uploads/2018/12/DJI_0072-e1544121625302-2048x2048.jpg)

Fig. 18. Aerial view of the bastion and part of both wings of the manor house. (According to https://seredsity.sk/wp-content/uploads/2018/12/DJI_0072-e1544121625302-2048x2048.jpg)

koncentrovala na úpravu objektu do uceleného klasicistického štýlu. Klasicistická prestavba sa výrazne prejavila na západnom rizalite severnej časti západného krídla (Bóna a kol. 2022, 94). Symetrickému päťosovému rizalitu dominuje portikus tvorený štvoricou pilastrov, ktorých pätky dosadajú na hranolové podnože a v hornej časti sú zakončené hlavicami v iónskom štýle. Hlavice nesú profilované kladie dekorované zuborezom. Podľa výskumu bol rizalit realizovaný okolo roku 1820. Podporuje to dendrochronologická analýza dreva stropných trámov severného krídla, datovaná do rokov 1814–1815 a 1818–1820, a drevo v krove rizalitu bolo vyťaté medzi rokmi 1819–1820. Ďalšie dendrochronologické analýzy boli realizované nad

južnejšie napojeným krídlom a datované do rokov 1833–1834, kedy bola realizovaná obnova strechy krídla (obr. 20; Bóna a kol. 2022, 96).

6.2.4 Občianske združenie Vodný hrad

V súčasnosti znova narastá záujem o historické objekty, ktoré je potreba pamiatkovo chrániť, čomu okrem činnosti Pamiatkových úradov a ďalších štátnych kultúrnych inštitúcií výrazne prispieva aj záujem verejnosti, ktorá sa o zachranu kultúrnych pamiatok zapričíňuje formou činnosti občianskych združení. Významnú úlohu v živote kaštieľa zohráva Občianske združenie Vodný hrad, ktoré bolo založené

Obr. 19. Detail na zrekonštruovaný bastión, pohľad z nádvorja. (Foto D. Drobná)

Fig. 19. Detail of the reconstructed bastion, view from the courtyard. (Photo by D. Drobná)

Obr. 20. Západná fasáda severnej časti západného krídla s klasicistickým rizalitom a štvoricou iónskych pilastrov (Foto D. Drobná)

Fig. 20. The western facade of the northern part of the western wing with a Classicist risalit and four Ionic pilasters (Photo by D. Drobná)

Obr. 21. Pohľad na vstupnú bránu pred rekonštrukciou. (Foto D. Drobná)

Fig. 21. View of the entrance gate before reconstruction. (Photo by D. Drobná)

Obr. 22. Detail na portál z roku 1600 po rekonštrukcii. (Foto D. Drobná)

Fig. 22. Detail of the portal from 1600 after reconstruction. (Photo by D. Drobná)

Obr. 23. Pohľad do interiéru južného krídla. (Foto D. Drobná)

Fig. 23. View of the interior of the southern wing. (Photo by D. Drobná)

Obr. 24. Pohľad na prepadnutú podlahu v interiéri. (Foto D. Drobná)

Fig. 24. View of a collapsed floor in the interior. (Photo by D. Drobná)

v roku 1998 a jeho cieľom je sprostredkovať poznatky z histórie Serede a jej okolia. Primárnym cieľom sa však stala záchrana seredského kaštieľa, bývalého vodného hradu Šintava. Projekt obnovy rozbehlo OZ Vodný hrad v roku 2008 pod názvom „Projekt Bastión“. Vo vnútri bastiónu sa nachádzajú tzv. kazematy šintavskej vodnej pevnosti, s dvomi párami delových striel. Rekonštrukcia sa začala realizovať v roku 2009. Výsledkom je od roku 2013 revitalizovaný bastión. Ďalším významným projektom OZ Vodný hrad bola aj iniciatíva obnovy centrálnej časti kaštieľa. Žiaľ, projekt na dvakrát nebol úspešný. Ďalším projektom bol projekt „Obnova mozaiky s erbom grófa Karola Esterházyho“, ktorý bol posledným majiteľom kaštieľa z rodu Esterházyovcov. Dlažba bola síce objavená ešte

v roku 2009, s obnovou sa však kvôli financiám začalo neskôr. OZ Vodný hrad tiež pravidelne organizuje brigády, s cieľom revitalizácie areálu.

7. Stratigrafia času - archeologické nálezy

Výskumy, ktoré boli na nádvorí seredského kaštieľa realizované priniesli nie len množstvo poznatkov o architektúre a histórii skúmaného objektu, no taktiež aj množstvo artefaktov, ako sú napríklad mince, sklo, keramika, kovové predmety a mnoho ďalších. Aj vďaka týmto nálezom vieme spoľahlivo datovať stavebné fázy pôvodného šintavského vodného hradu a jeho postupnú premenu až do súčasnej po-

doby seredského kaštieľa. Tieto poznatky vieme tiež vierohodne verifikovať s rozsiahlymi archívnymi záznamami, ktoré sú dochované v lokálnych archívoch v Seredi a Galante, no tiež v archívoch v rámci krajín uhorského kráľovstva a tiež aj v Karlsruhe. Skúmaním týchto artefaktov sa otvárajú nové perspektívy a objavujú sa tiež zaujímavé prínosy realizovaných výskumov. Počas výskumov boli takmer v každej odkrývanej časti objektu objavené sklenené predmety. Najväčšiu časť tvoria fragmenty skla z rôznych sklenených nádob, najmä fliaš a pohárov. Ďalšou veľkou skupinou sú fragmenty skla okených terčikov. Výnimočne sa v súbore skla zo Serede nachádzajú aj fragmenty skla z destilačných nádob, tanierov, mís, pokrievok a ďalších. Najstaršie fragmenty zo súboru skla sú podľa Koóšovej príznačné pre prostredie hradov v období 15.–16. storočia na Slovensku (Koóšová 2006, 32–33), nachádzajú sa tu však aj výrazne mladšie kusy siahajúce až do súčasnosti. Koóšová však ďalej píše, že približne 30% nájdeného materiálu nedisponuje opisom nálezových okolností a ďalších informácií a detailov (Koóšová 2005, 104). Najväčšie množstvo sklenených fragmentov (takmer polovicu) tvoria časti, ktoré nie je možné zaradiť do niektorej skupiny výrobkov a ich pôvod tak zostáva neznámy.⁷

Medzi unikátne nálezy datované do najstaršej etapy pôvodného šintavského hrádka patrí torzo plastiky sediaceho leva z žltosivého pieskovca. Levie torzo, u ktorého absentuje hlava má výšku 17 cm a dĺžka torza je 26 cm. Tento fragment bol nájdený počas architektonického výskumu medzi rokmi 1984–1992 a reprezentuje unikátny príklad kamenárskej výzdoby v neskororománskom období na území dnešného Slovenska (Oriško 2002, 641). Fragment leva, ktorý bol pôvodne súčasťou hrádka ako výzdobný, reprezentačný prvok, bol následne využitý sekundárne ako funkčný stavebný článok v rámci južného krídla kaštieľa. Tento nález je unikátny a významný hneď z niekoľkých dôvodov.

Tým prvým je prítomnosť kameňosochárskej výzdoby v rámci profánnej stavby v neskororománskom období, a zároveň je aj priamym dokladom o prítomnosti objektu v prvej polovici 13. storočia. Plastika leva patrí do skupiny ležiacich zvieracích figur, ktoré boli nosným prvkom stĺpovej konštrukcie portálov a toto využitie sa predpokladá aj v prípade šintavského hradného panstva (Oriško 2002, 642). Datovaniu do prvej polovice 13. storočia napomáha charakter plastiky, ktorý radíme do podunajského priestoru od Salzburgu po Ostrihom. V súčasnosti je plastika súčasťou zbierky Vlastivedného múzea v Galante. Využitie plastiky ako súčasť muriva kaštieľa tiež dokladuje demoláciu pôvodného románskeho objektu hrádka, a následnú rýchlu potrebu výstavby pevnosti, respektíve kaštieľa, kde boli využité všetky dostupné stavebné materiály.

Ďalším hodnotným nálezom z hľadiska hmotnej kultúry v areáli kaštieľa v Seredi sú mince, ktoré sú priamo previazané s nálezovými situáciami. Mince sú určujúcimi faktormi datovania architektonických zmien objektu, jednak z ich umiestnenia z hľadiska stratigrafických vrstiev, no taktiež aj z hľadiska letopočtu ich razby, či dedikácie panovníkovi. Mince tak predstavujú na jednej strane jednotlivé stavebné etapy objektu, no taktiež napomáhajú ilustrovať aj súdobú sociálnu situáciu, či už v hradnom panstve, no taktiež aj v rámci mesta. Práve z tohto dôvodu bude minciam venovaný v texte väčší priestor. Počas archeologického výskumu sa podaril významný numizmatický objav už počas výkopových prác v období medzi rokmi 1984–1990. Dohromady bolo objavených 503 mincí,⁸ čo predstavuje unikátny objav, pretože sa jedná o najväčší počet mincí objavený na jednom hrade (kaštieli), na území dnešného Slovenska (Hunka 2006, 43). Z celkového počtu nájdených mincí bolo päť mincových hromadných nálezov – depotov, a ďalších vyše 200 kusov predstavovalo solitérne nálezy.

Mince pochádzajú prakticky zo všetkých vývojových období objektu, a zatiaľ čo najstaršie sú datované do 13. storočia, tie najmladšie sú až z 20. storočia.

Medzi najstaršie depoty patrí depot, ktorý bol skrytý okolo roku 1330, a pozostával z 21 strieborných mincí – 19 rakúskych fenigov Fridricha Pekného z rokov 1314–1330 a 2 uhorské denáre Karola Róberta z Anjou z roku 1327. Tento poklad bol nájdený vo vrstve popola pri donjone, takže na základe neho bolo možné presne datovať nie len túto vrstvu, no taktiež aj stavebné aktivity v okolí centrálnej veže (*Hunka 2006*, 43). Podobný depot bol nájdený severne od obvodového múru hradu, kde bol do niky v múre vložený približne v polovici 15. storočia mešec s medenými uhorskými denármi a štvrtidenármi v počte 83 kusov. Tie boli vyrazené za vlády Žigmunda Luxemburského, Albrechta a Vladislava I. Varečnika (1387–1443; *Hunka 2006*, 43). Ďalší depot sa skladal z 15 mincí a bol nájdený na východnej strane v odpadovej jame. Nepodarilo sa identifikovať všetky mince, ale z určených boli tri strieborné denáre Ludovíta II. a sedem denárov Ferdinanda I. z rokov 1520–1530. V tomto prípade datovaniu napomáha aj významný historický kontext, kvôli ktorému boli mince pravdepodobne skryté. Prvou podstatnou udalosťou bol príchod tureckej armády (1529–1530) a druhým aspektom bol boj medzi uhorskými kráľmi Ferdinandom I. Habsburským a Jánom Zápoľským (1526–1540; *Hunka 2006*, 46). Štvrtým hromadným nálezom boli mince nájdené pri ľavej bráne donjonu. Tento depot bol zo všetkých najväčší a tvorilo ho až 146 mincí ukrytých po roku 1588. Obsahoval napríklad uhorské denáre, poľské groše, pruské šilingy, rakúske fenigy a i. Ukrytie mincí súvisí s pohybom tureckých vojsk. Posledný depot bol zložený z 13 mincí. Najzaujímavejšiu časť predstavuje päť grošov Ferdinanda II. z rokov 1628–1637, jeden 15-grajciar Leopolda I. z roku 1664, poľský groš Žigmunda I. a ďalšie. Poklad

bol zakopaný počas prestavby protitureckej pevnosti, keď objekt vlastnil František Esterházy (1641–1684; *Hunka 2006*, 46–47).

Zostávajúcich 240 mincí malo rôzny pôvod a pochádzajú z 22 historických štátov Európy. Toto zistenie bezpochyby tiež podčiarkuje veľký historický význam lokality a samotného objektu. Okrem mincí sa však našli aj ďalšie obchodné predmety – šesť počítačích žetónov a tri olovené plomby (obr. 26).

Ďalší nálezový materiál z objektu seredského kaštieľa pozostáva z fragmentov keramiky – najmä fragmenty úžitkovej keramiky, ako sú úlomky hrncov, džbánov, mís a pokrievok z 13.–17. storočia. Ďalej sa našli aj fragmenty kachlíc z 15.–17. storočia, rôzne kovové výrobky z 12.–17. storočia, zvieracie kosti a iné drobné predmety. Tieto artefakty pochádzajú od najstaršieho obdobia existencie pôvodného vodného hradu z 12. storočia až po súčasnosť. Percentuálne sú však najviac zastúpené predmety z 15.–16. storočia.

8. Kontext a interpretácia

Kaštieľ v Seredi predstavuje na území Slovenska jedinečnú architektonickú formu s rozsiahlymi dejinami siahajúcimi vo svojom počiatku do 12. storočia, s expanzívnu stavebnou činnosťou v priebehu ďalších storočí, ktoré sa nezanedbateľne zapísali do súčasnej podoby jeho architektúry. Z obrovského množstva hradov na Slovensku sa do dnešného dňa dochovalo približne 25 a ďalších asi 90 zrúcanín. Hrad, zámok, pevnosť a kaštieľ patria medzi druhy fortifikačnej architektúry, ktoré sa po obdobiach, kedy bola aktívne využívaná práve ich obranná funkcia, dočkali premeny zväčša na obytné účely a reprezentáciu ich majiteľov.

Kaštieľ v Seredi nie je výnimkou. Ako som už vyššie v texte uviedla, tak v priebehu storočí od jeho vzniku v podobe menšieho hrádku prešiel

Obr. 25. Pohľad na expozíciu Mestského múzea v Seredi s vystavenými nálezmi z archeologických výskumov v kaštieli a jeho okolí (Foto D. Drobná)

Fig. 25. View of the permanent exhibition of the City Museum in Sered' presenting the finds from archaeological excavations of the manor house and its surroundings (Photo by D. Drobná)

Obr. 26. Gotické a renesančné plomby nájdené na hrade Šintava (Podľa J. Hunka)

Fig. 26. Gothic and Renaissance seals found at Šintava Castle (After J. Hunka)

významnou a rozsiahlou premenou, ktorá sa ustálila v podobe klasicistického kaštieľa. Tento typ vývoja môžeme označiť za prirodzený a celkom bežný, keď obdobnou genézou na území dnešného Slovenska prešlo aj množstvo iných objektov, ktoré boli prestavané do podoby kaštieľa. Hradné stavby boli v 19. storočí považované za romantickú kulisu krajiny a do tohto konceptu spadali klasicizujúce a historizujúce prestavby. Pre kaštiele, no tiež aj architektúru obdobia klasicizmu v 18.–19. storočí, bolo vo všeobecnosti príznačné, že vo svojej forme, podobne ako renesančná architektúra, vychádza z gréckeho antického umenia. Vyznačuje sa tak prísnu symetriou, pravidelnosťou, umier-

nenosťou, využívaním jednoduchých prvkov a geometrických foriem. Stavby často disponujú stĺpovým portikom a trojuholníkovým štítom.

Pre porovnanie uvediem zopár príkladov, pri ktorých môžeme povedať, že tento koncept rešpektujú a zároveň spĺňajú podmienku, že pôvodne boli postavené ako vodný hrad. V podobnom duchu prešiel svojou prestavbou aj kaštieľ v Holíči. Jedná sa o pôvodne vodný hrad, ktorého dejiny siahajú do konca 12. storočia. Hrad mal podobu mohutnej kamennej veže a nachádzal sa na miernej vyvýšenine v močaristom teréne. V 14. storočí tam pristavali dvojvežový obytný palác a v 15. storočí

tu vznikla hviezdicovitá renesančná pevnosť. Objekt sa však vďaka svojej výhodnej polohe stal majetkom Habsburgovcov, ktorí si tu v období medzi rokmi 1749–1754 vybudovali svoje letné sídlo. Toto sídlo bolo vybudované v duchu klasicizmu, keď v strede priestranstva pevnosti vznikla trojkřídlová budova v tvare písmena U, so symetricky poňatými priečeliami (Križanová – Puškárová 1990, 89). Hlavná budova disponuje vysokým pilastrovým rádom a klasicistickým tympanónom. Okolo objektu je dodnes dochovaná hviezdicovitá renesančná pevnosť s vodnou priekopou.

Ďalším lokálnym príkladom, kedy sa z vodného hradu stal kaštieľ je kaštieľ v Štítniku. Tunajší vodný hrad bol postavený v roku 1432, a keďže bol súčasťou protitureckého obranného pásma, bol medzi rokmi 1580–1585 prestavaný na renesančnú pevnosť s mohutnými delovými baštami. Za rákocziovského povstania bol objekt značne poškodený a dlho z neho bola ruina. V 18. storočí však prišla iniciatíva na jeho čiastočnú rekonštrukciu a jeho západné kídlo s dvomi nárožnými baštami bolo zrekonštruované. V druhej polovici 19. storočia bola táto časť opätovne upravená a prestavaná v štýle historizmu (neogotika) na obytný kaštieľ. Z pôvodného vodného hradu sa teda dochovalo len torzo – západné kídlo, juhovýchodná bašta a východná bašta. Na mieste pôvodného severného kídla bola pristavaná hospodárska budova (Križanová – Puškárová 1990, 192).

Keď si porovnáme objekty kaštieľov v Seredi, Holíči a Štítniku, je evidentné, že sa stretávame s diametrálne odlišnými prístupmi premeny pamiatky z pôvodného vodného hradu, medzistupňom v podobe renesančnej pevnosti, a výsledkom vo forme kaštieľa z 18.–19. storočia. V prípade kaštieľa v Seredi však považujem za nutné zdôrazniť jedinečnosť a unikátnosť jeho prestavby, keď sa neznámy architekt rozhodol, že výstavba nového objektu v strede opevnenia

nie je nutná, a zvolil formu atypického riešenia za pomoci využitia priamo architektúry křídiel a bašty pevnosti. Obdobný pokus, avšak v menšej mierke nachádzame aj v prípade kaštieľa v Štítniku, kde boli k výstavbe kaštieľa použité základy zrúcaných častí objektu.

9. Záver

Hlavným cieľom článku sa stal objekt kaštieľa v Seredi a jeho postupný vývoj v priebehu storočí, keď sa z jednoduchého románskeho hrádka stal dominantný objekt, ktorý v rámci urbanizmu krajiny zohrával významnú rolu. V texte som sa snažila zdefinovať jeho stavebné dejiny z hľadiska dejín architektúry a archeológie, no v rámci kontextu som sa zamerala tiež na nálezy hmotnej kultúry v podobe mincí, keramiky a ďalších. Vďaka svojej významnej polohe a jeho využitiu ako brodu cez rieku Váh, ako aj jeho pozícia v sieti vnútorných obranných hradov Beckov – Bana – Hlohovec – Šintava mal skúmaný objekt zásadnú úlohu pri ochrane obchodných ciest a hraničných oblastí Uhorska pred nájazdmi a útokmi. Objekt však aj v nasledujúcich storočiach plnil významnú funkciu v podobe renesančnej hviezdicovitej pevnosti počas tureckých ťažení v Európe. Počas svojho života vystriedal množstvo významných šľachtických majiteľov, ktorí sa z objektu už v 18. storočí rozhodli vytvoriť panské sídlo v podobe neskorobarokového kaštieľa, a táto myšlienka bola naplno rozvinutá v období klasicizmu v prvej polovici 19. storočia.

Článok na jednej strane sumarizuje poznatky, ktoré boli nadobudnuté počas výskumov od 70. rokov 20. storočia, no zároveň prináša aj informácie z najnovších výskumov realizovaných na pamiatke priebehu 21. storočia. Je pravdou, že k najzásadnejším poznatkom došlo v priebehu prvotného geofyzikálneho, archeologického a pamiatkového prieskumu v minulom storočí,

ale aj vzhľadom na to, že skúmaný objekt bol už od svojho vzniku prakticky permanentne centrom rôznych udalostí a množstva úprav objektu, tak až do súčasnosti predstavuje stále neprebádané územie. Autori výskumov, ktoré boli realizované v posledných približne 15 rokoch sa postupne zamerali na čiastkové analýzy rôznych častí objektu. Vo vzduchu preto stále zostáva visieť otázka ďalšieho podrobného archeologického, pamiatkovo-historického, geofyzikálneho, archívneho či dendrochronologického výskumu všetkých súčastí objektu a s tým spojená komplexná obnova národnej kultúrnej pamiatky. Rada by som však vyzdvihla tiež prácu Vlastivedného múzea v Sereďi, kde sa nachádza rozsiahla stála expozícia zameraná na dejiny skúmaného objektu a je tvorená nálezmi, ktoré boli objavené v priebehu rokov pri výskumoch kaštieľa. Vďaka už realizovaným rôznorodým výskumom z oblasti archeológie, dejín architektúry, reštaurovania, geofyziky, georadaru a ďalších, sa tiež podarilo v praxi demonštrovať nutnosť kooperácie odborníkov a špecifických vedných disciplín, so zámerom o čo najdôslednejšie prebádanie zvolených objektov. Dôležitá je aj ich následná interpretácia v širších súvislostiach s ohľadom na dejiny a historické súvislosti, ako aj architektonický kontext.

Kaštieľ a jeho okolie sa v súčasnosti vyznačuje významnou urbanistickou, krajinnou, architektonickou, výtvarnou a archeologickou

hodnotou. Na Slovensku (aj v ďalších krajinách) sa však žiaľ stretávame so situáciou, že vlastníkom týchto hodnotných pamiatkových objektov je štát, alebo mesto, ktoré z dôvodu vysokých finančných nákladov na jeho údržbu o objekt nejaví záujem, prípadne sa ho snaží lacno predať. Do tejto kategórie spadol aj kaštieľ v Sereďi, ktorý sa mesto roky snažilo neúspešne predať, a kaštieľ tak preto približne od roku 1990 chátral, až sa ocitol v úplne dezolátnom stave. V tomto smere však považujem za dôležité vyzdvihnúť snahu a iniciatívu OZ Vodný hrad, ktoré spustilo finančné zbierky a projekty na jeho postupnú obnovu a záchranu. Aj v tomto smere sa však jedná o beh na dlhé trate a zatiaľ sa podarilo obnoviť len časti objektu. Dátum záchranu celého kaštieľa je zatiaľ v nedohľadne. Ako som už uviedla, s obdobným osudom na Slovensku zápasí aj množstvo ďalších objektov, ktorých sa štát snaží zbaviť. Zmienila by som napríklad renesančný kaštieľ v Súľove, barokový kaštieľ v Želovciach, klasicistický kaštieľ v Hucíne, neobarokový kaštieľ v Klátovej Novej Vsi, či kaštieľ z 20. storočia v Modre. Sekundárne sa teda v článku snažím upozorniť aj na túto problematiku, keď významné historické, architektonické a kultúrne objekty častokrát márne bojujú o svoju záchranu, a buď úplne schádzajú, prípadne sú jednoducho zbúrané, pretože ich záchrana by z dôvodu dlhodobej nečinnosti bola finančne príliš nákladná.

- 1) Rozloha Sereďe je 30, 45 km², zatiaľ čo rozloha Šintavy je 11, 6 km². Dostupné na: <https://www.skgeodesy.sk/files/sk/slovensky/ugkk/kataster-nehnutelnosti/registre-obnovennej-evidencie-pozemkov/roep-tt.pdf>
- 2) O tom, že význam Šintavy spočíval v jej funkcii brodu cez rieku Váh vypovedá aj genéza jej názvu. Podľa jazykovedca Slovenskej akadémie vied Šimona Ondruša pochádza jej názov zo staroslovanského slova *chetati*, z ktorého následne po zmäkčení hlások vzniklo slovo *šetati*, ktoré znamenalo prechádzať, brodiť. Slovo potom ešte niekoľkokrát zmenilo tvar až postupne vznikalo *šentati*, *šentava* a následne súčasný názov Šintava (Ondruš 1981, 248–270).
- 3) Šintava patrila pod Nitriansku župu a Sereď spadala pod Bratislavskú župu.
- 4) Na Laziovej mape Uhorska z roku 1556 je Šintavský hrad situovaný už a sereďskej strane Váhu.
- 5) Šintavská župa.
- 6) Tento inventár bol spísaný po roku 1625.
- 7) Viac k sklu z hradu Šintava viď *Koňšová 2005*.
- 8) Počet mincí vychádza z informácii z roku 2006.

Bibliografia

- Duchoňová, D. – Fundárková, A. (eds.) 2016:* Hradý a hradné panstvá na Slovensku. Bratislava.
- Hunka, J. 2006:* Nálezy mincí zo Šintavského hradu. In: R. Petrovič – J. Matis (edd.): Šintavský hrad vykopaný – zakopaný. Sereď, 42–49.
- Chmelínová, K. a kol. 2016:* Thurzo: Sprievodca po pamiatkach rodu. Bratislava.
- Ištok P. 2006:* Stratigrafické pomery archeologickej lokality In: R. Petrovič – J. Matis (edd.): Šintavský hrad vykopaný – zakopaný. Sereď, 20–31.
- Izakovičová, Z. – Petrovič, F. – Rybanský, L. 2016:* Krajinoekologické hodnotenie hradov Slovenska. In: D. Duchoňová – A. Fundárková (eds.): Hradý a hradné panstvá na Slovensku. Bratislava, 163–178.
- Ižóf, J. – Staník, I. – Ištok, P. 1990:* Šintavský hrad – Výskum a prezentácia. Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV v Nitre 26, 383–392.
- Janšák, Š. 1985:* Brány do dávnoveku. Bratislava.
- Koášová, P. 2005:* Súbor skla z hradu Šintava. Zborník Slovenského národného múzea XCIX/2005 – Archeológia 15, 103–140.
- Koášová, P. 2006:* Nálezy historického skla z hradu Šintava. In: R. Petrovič – J. Matis (edd.): Šintavský hrad vykopaný – zakopaný. Sereď, 32–41.
- Kouřil, P. – Měřinský, Z. – Plaček, M. 2006:* Extrembaupläte der mährischen und schlesischen Burgen – Beispiele und Lösungen. Castrum Bene 9, 201–2016.
- Kresánek, P. – Matulová, J. 2006:* Ako sme objavili Šintavský hrad v Sereďi. In: R. Petrovič – J. Matis (edd.): Šintavský hrad vykopaný – zakopaný. Sereď, 5–11.
- Križanová, E. – Puškárová, B. 1990:* Hradý, zámky a kaštiele na Slovensku. Bratislava.
- Kuhn, I. – Foltyn, L. – Keviczky, A. – Struhár, A. 1955:* Klasicistická architektúra na Slovensku. Príspevok k jej dejinám. Bratislava.
- Lacika, J. 2016:* Vybrané geografické aspekty rozšírenia hradov na Slovensku. In: D. Duchoňová – A. Fundárková (eds.): Hradý a hradné panstvá na Slovensku. Bratislava, 179–206.
- Měřinský, Z. 2011:* Morava na úsvitě dějin. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid č. 4. Brno.
- Ondruš, Š. 1981:* Sémantika, genéza a fundujúca funkcia slovanských sloviac chetati: chetati: chentati>šetati: šatati - šetati. Slavia 50, 248–270.
- Oriško, Š. 2002:* Príspevok k problematike kamenárskej výzdoby profánnych stavieb v neskororománskom období na Slovensku. Archaeologia historica 27/1, 641–648. *Petrovič, R. – Matis, J. (edd.) 2006:* Šintavský hrad vykopaný – zakopaný. Sereď.
- Pisoň, Š. 1973:* Hradý, zámky a kaštiele na Slovensku. Bratislava.
- Rábik, V. 2017:* Vznik mestského zriadenia v Sereďi a Šintave v stredoveku: In: D. Duchoňová – V. Rábik (edd.): Prudentissimae dominae nobis honorandae... – K životnému jubileu profesorky Márie Kohútovej. Trnava, 57–77.
- Sedlák, V. 1968:* Príspevok k architektúre stredovekých hradov na západnom Slovensku. Monumentorum tutela 4, 445–456.
- Šmigrovský, F. 2015:* Sereď kaštieľ južné krídlo – časť. Reštaurátorský výskum a návrh na reštaurovanie. Sereď.
- Vrabcová, E. – Petrovič, R. 2002:* Sereď: dejiny mesta. Sereď.

Správy

- Bóna, M. a kol. 2022: Doplnkový architektonicko-historický výskum kaštieľa – severná časť západného krídla 2021–2022, č. ÚZPF 2257/1-2. Nepublikovaný výskum poskytol Ing. arch. Martin Bóna, ProMonument s.r.o.
- Ferus, V. 1987: Pamiatkový výskum kaštieľa – dodatok, Sered': archív Mestského múzea v Seredi, č. T5624/E 1–6.
- Kresánek, P. – Lindtnerová, J. – Pichová, M. – Huba, M. 1983: Pamiatkový výskum kaštieľa v rokoch 1982–1983, Sered': archív Mestského múzea v Seredi, č. T5624/E 1–6.
- Mlatec, R. 1992: Archeologický výskum šintavského vodného hradu na nádvorí kaštieľa v Seredi pod vedením Jozefa Ižófa. Galanta: archív Vlastivedného múzea v Galante, č. AA-100.
- Terry, M. 2009: Georadarový výskum. Sered': OZ Vodný hrad. Publikované výsledky dostupné na: <http://www.vodnyhrad.sk/historia-vodneho-hradu/georadovy-prieskum>
- Tirpák, J. 1985: Geofyzikálny prieskum v Seredi, Galanta: archív okresného vlastivedného múzea v Galante, č. AA-88.

Internetové zdroje

- Geologické mapy*. Dostupné na: <http://apl.geology.sk/gm50/>
- Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku: Kaštieľ Šintava. Dostupné na: <https://www.hrady-zamky.sk/sintava/>
- Mestské múzeum Sered'*: Kaštieľ. Dostupné na: <http://www.muzeum.sered.sk/klient-223/kino-108/stranka-2521>
- Sered'*: História mesta. Dostupné na: https://www.sered.sk/s59_historia-mesta
- Šintava*: Dejiny obce Šintava. Dostupné na: <https://www.sintava.sk/obec-1/historia/dejiny-obce/>
- Ústav geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky*: Registre obnovenej evidencie pozemkov. Dostupné na: <https://www.skgeodesy.sk/sk/ugkk/kataster-nehnutelnosti/registre-obnovenej-evidencie-pozemkov/>
- Vodný hrad*: Mapy. Dostupné na: <http://www.vodnyhrad.sk/historia-vodneho-hradu/mapy>
- Vodný hrad*: Vizualizácie. Dostupné na: <http://www.vodnyhrad.sk/historia-vodneho-hradu/vizualizacie>
- (Všetky zdroje dostupné dňa 30. 11. 2023).

Šintava and Sered': Transformation of a medieval castle into a Renaissance fortress and a Classicist manor house – Evidence in the light of knowledge in the field of archaeology, history of architecture and monument care

The main aim of the article is the manor house in Sered' and its gradual genesis over the centuries, when a simple Romanesque castle became a dominant building that played a significant role in the urbanism of the landscape. In the text, I tried to define its construction development in terms of history of architecture and archaeology, but within this context I have also focused on the finds of material culture in the form of coins, ceramics, and others. The reason is its important location near a ford across the Váh River, as well as its position within the network of inland defensive castles Beckov – Bana – Hlohovec – Šintava. However, in the following centuries the building also fulfilled an important function of a Renaissance star-shaped fortress during the Ottoman campaigns in Europe. During its lifetime, it has had many important noble owners who decided to turn the building into a Late Baroque manor house as early as the 18th century, and this idea was then fully developed in the Classicist period in the first half of the 19th century.

The article summarizes the knowledge that has been gained during the research since the 1970s up to the most recent findings of recent years. It is true that the most significant finds were made during the initial geophysical, archaeological and heritage investigations in the past century, but given that the building under study has been the centre of various events and underwent numerous modifications since its inception on a virtually permanent basis, it still represents unexplored territory up to the present day. The authors of the research, which was carried out in approximately the past 15 years, have gradually focused on partial analyses of different parts of the building. Therefore, the question of further detailed archaeological, historical, geophysical, archival or dendrochronological investigation of all parts of the building and the associated comprehensive restora-

tion of the national cultural monument remain a great task to deal with. However, I would also like to highlight the work of the National History Museum in Sered', where an extensive permanent exhibition, focused on the history of the building under study, is made up of finds that have been discovered over the years during the excavations of the manor. In Slovakia (and in other countries), however, we unfortunately encounter the situation that these valuable monuments are owned by the state or a town, which, due to the high financial costs of their maintenance, is not interested in the building, or tries to sell it cheaply and, so to speak, to get rid of responsibility for it. The manor house in Sered', which the town tried to sell unsuccessfully for years, also fell into this category, and the manor house has been dilapidated since about 1990. In this regard, however, I consider it important to highlight the efforts and initiative of the civic association Vodný hrad (Water castle), which has launched fund-raising campaigns and projects for its gradual restoration and rescue. However, even in this respect, it is a long run and only some parts of the building have been restored so far. The date of the rescue of the whole building is not in sight yet. As I have already said, several other buildings in Slovakia are struggling with a similar fate, too, and the state is trying to get rid of them. I can mention, for example, the Renaissance manor house in Súľov, the Baroque manor house in Želovce, the Classicist manor house in Hucín, the Neo-Baroque manor house in Klátova Nová Ves, or the 20th century manor house in Modra. Therefore, in this article I am also trying to draw attention to the problem where important historical, architectural and cultural monuments often struggle in vain for their rescue and in the end either completely fall into disrepair or are illogically demolished because their preservation would be too costly due to long-time neglect.

Mgr. et Mgr. Dominika Drobná

- Ústav archeologie a muzeologie,
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
501114@mail.muni.cz
 - Katedra dejín výtvarného umenia,
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
drobna47@uniba.sk
-

Toto dielo lze užíť v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.
